

1282. sastanak 22. mart 2017.

10 Pravna pitanja

10.3 Evropski komitet za probleme kriminala (CDPC)

b. Priručnik Vijeća Evrope za zatvorske i probacijske službe o radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu

Tačku treba razmatrati GR-J na sastanku dana 16. marta 2017.

SADRŽAJ

Osnovne informacije	3
POGLAVLJE 1: PREDMET I OSNOVNA PITANJA	4
Predmet.....	Error! Bookmark not defined.
Glavna pitanja i izazovi.....	4
POGLAVLJE 2: NASILNI EKSTREMNI POČINITELJI KRIVIČNIH DJELA I PROCES RADIKALIZACIJE.....	8
Spektar nasilnog ekstremizma	8
Šta je nasilni ekstremizam?	8
Klasifikacija nasilnih ekstremista.....	9
Identifikacija nasilnih esktrmista u općoj zatvorskoj i probacijskoj populaciji	9
Nesrazmjerna prijetnja.....	10
Potencijalni strani teroristički borci	10
Strani teroristički borci povratnici	10
POGLAVLJE 3: PROCJENA RIZIKA OD NASILNIH EKSTREMNIH POČINITELJA KRIVIČNIH DJELA I RADIKALIZACIJE	13
Uloga procjene rizika od nasilnog ekstremizma za rad zatvorskih i probacijskih službi	13
Potreba za specijaliziranim alatima za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma	13
Predložena metodologija za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma	14
Razlike u ciljevima procjene rizika od nasilnog ekstremizma i radikalizacije	14
Putanje rizika i vremenski mjerljiva promjena u indikatorima nasilnog ekstremizma.....	14
Kontrola predrasuda u procjenama rizika.....	15
Blagovremenost procjene u zatvorskom i probacijskom kontekstu	15
Procjene na osnovu sigurnosne provjere	15
Potreba za razmjenom informacija	15
Prednosti i mane procjene rizika od nasilnog ekstremizma	16

¹ Ovaj dokument ima ograničen pristup do razmatranja od strane Komiteta ministara.

POGLAVLJE 4: UPRAVLJANJE REHABILITACIJOM NASILNIH EKSTREMISTA U ZATVORU I NA PROBACIJI	18
Intervencije	18
Opća kontrola nasilnih ekstremnih počinitelja	23
Saradnja više agencija i dogovori	24
Razmatranje specifičnih grupa	25
POGLAVLJE 5: UPRAVLJANJE ZAŠTITOM I SIGURNOŠĆU NASILNIH EKSTREMISTA U ZATVORU I NA PROBACIJI	30
Uvod	30
Dinamično obezbjeđenje	30
Ljudska prava i javno mnijenje	31
Zaštita i sigurnost zatvora	31
Sredstva za smještaj i mehanizmi odlučivanja	33
Zaštitne i sigurnosne mjere unutar zatvorske jedinice	33
Zaštita i sigurnost na probaciji	35
POGLAVLJE 6: POVEZIVANJE SA PRIJATELJIMA, PORODICAMA I ZAJEDNICAMA	38
Važnost društvenih događaja i prilika	38
Saradnja sa porodicama i kolegama	38
Djeca i nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela	39
Uključivanje nedržavnih stručnjaka u proces rehabilitacije	39
Nevladine organizacije i organizacije civilnog društva	40
Mentori	40
Vjerski predstavnici	41
Bivši nasilni ekstremisti	42
Žrtve	42
POGLAVLJE 7: IZGRADNJA KAPACITETA U ZATVORU I PROBACIJI	44
Uvod	44
Isplativost	44
Relevantne vještine i kompetencije	44
Obuka osoblja	45
Obuka osoba koje vrše intervencije i procjene	45
Jačanje osoblja	46
Kreiranje saradnje i znanja, zajedničke mreže	46

Osnovne informacije

1. Izražena je zabrinutost zbog činjenice da bi se zatvori mogli koristiti kao pogodno tlo za radikalne nasilne ekstremiste i da se radikalizirani počinitelji krivičnih djela koji se planiraju pustiti iz zatvora ili oni koji su pod nadležnošću probacijske službe neadekvatno rehabilituju. Povećan je broj hapšenja nakon brojnih terorističkih napada počinjenih u Evropi 2015. i 2016. godine jer su brojni glavni počinitelji prethodno prošli kroz sistem krivičnog pravosuđa.

2. Potreba za pojašnjenjem uloge koju zatvorske i probacijske službe mogu i trebaju imati u sprečavanju i poduzimanju mjera u vezi sa radikalizacijom koja vodi ka nasilnom ekstremizmu je dovela do usvajanja "Smjernica za zatvorske i probacijske službe u vezi sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom"² od strane Komiteta ministara Vijeća Evrope. Ovaj rad predstavlja dio mjera koje su zemlje članice Vijeća Evrope poduzele kako je dogovoreno na 125. sjednici Komiteta ministara (Brisel, 19. maj 2015. godine)³.

3. Namjena Smjernica je da pruže opći pravni i etički okvir za izradu adekvatnih politika i odgovora u skladu sa standardima i principima Vijeća Evrope o vladavini zakona i zaštiti ljudskih prava. Njima se potvrđuje važnost ulaganja u dobro upravljanje zatvorima i probacijskom službom i potrebu za obukom osoblja prema visokim profesionalnim i etičkim standardima u cilju djelotvorne borbe protiv radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu. U njima se takođe ističe da zatvorski i probacijski rad treba posmatrati u sklopu sveobuhvatne multiagencijske strategije u suzbijanju nasilnog ekstremizma.

4. Pored toga, odlučeno je da priručnik za zatvorske i probacijske službe zemalja članica Vijeća Evrope treba sačiniti tako da on predstavlja nadogradnju i dalji razvoj seta standarda i načela sadržanih u Smjernicama. Cilj "Priručnika", koji treba koristiti i tumačiti zajedno sa Smjernicama i u skladu sa domaćim pravom i međunarodnim standardima za ljudska prava, je da pruži praktične savjete zatvorskim i probacijskim službama, utvrdi listu indikatora radikalizacije, pruži primjere mogućih alata i metoda za sprečavanje i poduzimanje mjera protiv radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu i da u tom pogledu utvrdi određene preporučljive prakse.

5. Predviđeno je da Priručnik bude u skladu sa vrijednostima i standardima Vijeća Evrope, posebno Evropskim zatvorskim pravilima i Probacijskim pravilima Vijeća Evrope i treba ga koristiti zajedno sa ovim tekstovima. Domaći organi treba da znaju da maloljetnicima treba posebna pažnja i drugačije metode intervencije u odnosu na odrasle. Time se uzima u obzir njihova ličnost u razvoju i specifične potrebe. Ovaj Priručnik se treba adaptirati kada se primjenjuje na maloljetnike i poštivati Evropska pravila za maloljetne počiniocce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere.

6. Ured za droge i kriminal Ujedinjenih nacija (UNODC)⁴, kao i Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji (eng. Radicalisation Awareness Network, RAN) koju finansira EU takođe aktivno djeluju u ovoj oblasti. Predstavnici Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji i drugi eksperti su ujedinili napore u radu na ovom Priručniku da bi prenijeli poznavanje i stručno znanje na međunarodnom nivou kojim se raspolaže u ovoj oblasti. Ovaj Priručnik predstavlja rezultat ovih zajedničkih napora koji imaju za cilj pružanje pomoći domaćim organima i društvu općenito da se što djelotvornije fokusiraju na problem radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu.

7. Vijeće za penološku saradnju (PC-CP) je radilo na knjizi od januara 2015. do oktobra 2016. godine. U to vrijeme članovi radne grupe PC-CP su bili (abecednim redom): Nathalie BOISSOU (Francuska); Annie DEVOS (Belgija); Vivian GEIRAN, predsjednik PC-CP (Irska); Antanas JATKEVIČIUS (Litvanija); Jörg JESSE, potpredsjednik PC-CP (Njemačka); Attila JUHÁSZ (Mađarska); Dominik LEHNER (Švicarska); Nikolaos KOULOURIS (Grčka); Nadya RADKOVSKA (Bugarska). Prijedlog teksta su izradila tri eksterna naučna eksperta Christopher DEAN (UK); Merel MOLENKAMP (Holandija) i D. Elaine PRESSMAN (Holandija/Kanada).

² Smjernice za zatvorske i probacijske službe u vezi sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom (usvojene od strane Komiteta ministara 2. marta 2016. godine, na 1249. sastanku zamjenika ministara).

³ Doc. CM (2015)74: Akcioni plan "Borba protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi ka terorizmu".

⁴ Priručnik UNODC o kontroli nasilnih ekstremnih zatvorenika i sprečavanje radikalizacije koja vodi ka nasilju u zatvorima https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf

POGLAVLJE 1: OBIM I GLAVNA PITANJA

Obim

8. Svrha ovog Priručnika je da pruži konkretna uputstva i predložene preporuke radi postizanja dobrih praksi u procjeni rizika, kontroli i reintegraciji radikaliziranih počinitelja krivičnih djela. Ovaj dokument pruža praktične informacije koje su u skladu sa važnošću odgovarajućih procjena rizika i intervencija i primjene načela dobrog upravljanja zatvorima i probacijskom službom u vezi sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela. Dugoročna strategija zatvorskih i probacijskih službi treba biti sprečavanje nasilnih ekstremista u ponovnom počinjenju krivičnih djela, sprečavanje radikalizacije u zatvorskom i probacijskom okruženju i utvrđivanje dugoročne preventivne strategije unutar sistema krivičnog pravosuđa.

9. Priručnik je namijenjen rukovodiocima i zatvorskom i probacijskom osoblju. Posebno zatvorsko i probacijsko osoblje koje je u direktnom kontaktu sa ovim počiniocima treba da shvati da ključne tačke i informacije koje Priručnik pruža jesu korisne u njihovim profesionalnim interakcijama sa posebnom populacijom ljudi koja je u njihovoj nadležnosti. Takođe može biti važan i osobama koje rade sa počiniteljima koji se radikaliziraju u zatvoru, kao što su psiholozi, probacijski službenici, socijalni radnici i ostali stručnjaci i partnerske organizacije. Ovaj Priručnik predstavlja prvi korak u razvoju prakse i metoda rada koje se mogu preporučiti i na nivou država članica Vijeća Evrope i na međunarodnom nivou. Treba ga posmatrati kao živi dokument kojeg povremeno treba revidirati (u idealnom slučaju jednom godišnje) u cilju ugrađivanja novih dešavanja u kolektivnom i stručnom znanju u ovoj relativno novoj oblasti.

Glavna pitanja i izazovi

Zaštita ljudskih prava i sigurnost zatvora

10. Zatvori su namijenjeni za zatvaranje počinitelja krivičnih djela u sigurnim i humanim uslovima. Svrha zatvora obuhvata kažnjavanje, rehabilitaciju i zaštitu društva. Programi rehabilitacije i svrsishodnih aktivnosti za počinitelje u zatvorima i one na probaciji imaju za cilj podršku konačnoj reintegraciji počinitelja krivičnih djela u društvo. Nezavisno praćenje zatvorskih i probacijskih praksi i odgovarajući mehanizmi postupanja po pritužbama će spriječiti pogrešno upravljanje ovim službama i zloupotrebu prava i sloboda.

11. U cilju omogućavanja lakše rehabilitacije i reintegracije počinitelja krivičnih djela u društvo, zatvori su dužni da štite ljudska prava zatvorenika i održavaju sigurno i humano okruženje koje na konstruktivan način podržava angažman zatvorenika u svakodnevnom zatvorskom životu. Prenatranost treba izbjegavati zbog njenih negativnih posljedica po zatvorenike i sigurnost zatvora. Potrebno je obezbijediti više dozvoljenog vremena za posjete zatvoru, zatvorske dopuste i različite aktivnosti izvan ćelija radi sprečavanja ovih negativnih posljedica a koje treba da služe kao poticaji za omogućavanje pozitivnih promjena kod zatvorenika. Radi stvaranja povjerenja i razumijevanja između osoblja i zatvorenika, zatvorske politike trebaju biti transparentne a treba ih primjenjivati pravedno i objektivno.

Shvatanje procesa radikalizacije

12. Dobro upravljanje zatvorom i probacijom treba primjenjivati na sve počinitelje krivičnih djela uključujući i nasilne ekstremne počinitelje i podržati napore u rehabilitaciji svake osobe. Zapošljavanje i obuka članova zatvorskog i probacijskog osoblja koji su saosjećajni i koji sarađuju sa počiniteljima krivičnih djela na konstruktivan i pozitivan način će olakšati razumijevanje nasilnih ekstremnih zatvorenika uključujući i njihovu ideologiju i lične motive. Te informacije su bitne i za tačnu analizu njihovih jedinstvenih potreba kao i status rizika. Time se takođe omogućava stvaranje pozitivnog ambijenta sa ostalim zatvorenicima a može olakšati i angažman u širim pozitivnim aspektima zatvorskog života.

13. Nagrađivanje pojedinaca zbog dobrog ponašanja ima za cilj podsticanje učešća u programima za suzbijanje radikalizacije nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela i onih koji su u opasnosti od radikalizacije koja vodi ka nasilju. Pravične disciplinske kazne zajedno sa pozitivnim inicijativama mogu poslužiti u izgradnji povjerenja, percepciji pravde u zatvorskom okruženju i podržati misaono prihvatanje promjene koja je od suštinske važnosti kod svih počinitelja krivičnih djela a može biti posebno bitna za nasilne ekstremiste.

Potreba za dodjelom i upravljanjem adekvatnim osobljem i resursima

14. Domaće vlasti su dužne da osiguraju podršku, resurse, obuku, sigurnost i nadzor osoblju svih nivoa koje radi sa nasilnim ekstremistima i osobama koje su podložne radikalizaciji. Uslovi rada trebaju odražavati složenost i značaj njihove uloge u tom pogledu. Ovim će se omogućiti zadržavanje profesionalno kvalifikovanog osoblja i dobro rukovođenje i osiguranje adekvatnih i ciljanih procjena i intervencija.

Identifikacija nasilnih ekstremista i počinitelja krivičnih djela koji se radikaliziraju

15. Važno je identifikovati sve osobe u zatvoru ili na probaciji koji bi mogli biti ekstremni počinitelji i one koji su u opasnosti da se radikaliziraju. Potrebno je utvrditi pojedince koji su u procesu radikalizacije koja vodi ka nasilju a koji su osuđeni za krivično djelo koje nije povezano sa terorizmom ili nasilnim ekstremizmom. Pored toga potrebno je utvrditi počinitelje krivičnih djela koji su bili motivirani da nasilno postupaju zbog ideologije ali su na kraju osuđeni za općenitije nasilno krivično djelo.

16. Utvrđivanje motivacije je bitno zbog toga što postoje karakteristike koje se vezuju za ovu populaciju koja se značajno razlikuje od ostalih počinitelja krivičnih djela ili grupa počinitelja. Ove karakteristike i razlike se odražavaju na mogućnost radikalizacije pojedinaca unutar zatvora, njihovu uspješnu integraciju u društvo u toku probacije i na pojedinačne i relevantne procjene rizika i programe intervencije. Isto tako, opće rehabilitacijske metode primijenjene kod drugih počinitelja krivičnih djela mogu imati mali ili nikakav učinak u sprečavanju radikalizacije koja vodi ka nasilju ili na ideologije nasilnog ekstremizma i namjere koje se odnose na ovu posebnu grupu počinitelja. Premda postoje neke opće metode koje će biti korisne i kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela i kod ostalih počinitelja, poznavanje specifičnih karakteristika nasilnih ekstremista i njihovih prepoznatljivih razlika od ostalih počinitelja krivičnih djela će omogućiti dobijanje tačnih procjena, adekvatnih ciljanih intervencija i djelotvornih probacijskih strategija i procesa.

Karakteristike po kojima se razlikuju nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela

17. Utvrđene su bitne razlike u smislu ličnih potreba, motivacija, političkih i ideoloških perspektiva, neprilika, vrijednosti, stavova, ličnih karakteristika i dosadašnjeg života nasilnih ekstremista u poređenju sa drugim „običnim” kriminalnim akterima. Elementi koji se odnose na kontinuirane namjere i sposobnost pojedinca se trebaju uzeti u obzir kao i svi postojeći ili potencijalni „zaštitni” ili faktori koji smanjuju rizik. Ti detalji su važni pri donošenju odluka o riziku vezanim za nasilne ekstremiste i one koji se radikaliziraju ka nasilju. Ovi elementi su takođe bitni za određivanje budućih ciljeva pojedinačnih programa i strategija svrsishodnih aktivnosti/intervencija koje treba primijeniti u borbi protiv nasilnog ekstremizma. O njima će se detaljno govoriti u narednim dijelovima ovog Priručnika.

18. Općenito je prihvaćeno da ne postoji jedinstven profil koji važi za nasilne ekstremiste u smislu starosne dobi, spola, obrazovnih rezultata, odgoja, mentalnog zdravlja, državljanstva, nacionalnosti i ličnog iskustva. Mnogi nasilni ekstremisti su inače osobe koje 'normalno' funkcionišu posvećene određenoj ideologiji i spremne da koriste nezakonito nasilje u ostvarivanju svojih ciljeva. Premda to nije svojstveno ovoj populaciji, duševno zdravlje nekih nasilnih ekstremista i osoba koje se radikaliziraju prema nasilju zaista ima slabe tačke. Neki počinitelji su mlađe odrasle osobe, drugi su starije odrasle osobe a neki su maloljetni počinitelji krivičnih djela. Počinitelji do sada su uglavnom bili muškarci ali sve veći broj žena se uključuje u počinjenje krivičnih djela nasilnog ekstremizma. Mnogi počinitelji dolaze iz stabilnih besprijekornih porodica. Drugi ne. Visoko obrazovani profesionalci kao što su doktori i inženjeri su poznati nasilni ekstremisti. Drugi imaju ograničeno obrazovanje ili su napustili školu. Neki su lideri a neki su sljedbenici ili čak kriminalni oportunisti. Uprkos ovim razlikama, postoje pokazatelji koji se mogu identifikovati i ugraditi u protokol za identifikaciju ovih pojedinačnih karakteristika, u cilju utvrđivanja i opisa rizika koji osoba predstavlja, i za obezbjeđenje relevantnih podataka koji će pomoći u kontroli nasilnih počinitelja krivičnih djela u zatvoru i onih koji su na probaciji.

19. Zatvori kojim se loše upravlja i pretrpani zatvori mogu biti faktor koji vodi ka povećanoj radikalizaciji. Neprilike, moralna ugroženost i frustracija usljed nehumanog postupanja može pogoršati uticaj onih koji vrše regrutaciju nasilnih ekstremista u zatvorskom okruženju. Ekstremističke ideologije se mogu lakše prenositi u neprijateljskom i pretrpanom ambijentu. Pošto se zna da su neki od počinitelja velikih terorističkih akata u Evropi prošli kroz zatvorske i probacijske sisteme, važno je razmotriti faktore koji mogu doprinijeti riziku i uključiti metode koji imaju za cilj sprečavanje opasnosti od nasilnog ekstremizma i pri tome biti svjestan cijene.

Specijalizirane procedure za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela

20. Potreba za specijaliziranim procedurama koje uključuju rizik i ostale procedure procjene i intervencije za nasilne ekstremne zatvorenike je utvrđena u dokumentima međunarodnih organizacija i agencija koje su zadužene za rješavanje problema nasilnog ekstremizma. Te agencije i dokumenti su navedeni u dijelovima ovog dokumenta koji se bave procjenom rizika nasilnih ekstremista i metodama upravljanja ovom populacijom. Takođe je utvrđena i potreba za sprečavanjem radikalizacije zatvorenika i pružanje podrške rehabilitaciji zatvorenika i njihovoj reintegraciji u društvo.

Ključne tačke:

- Dobro upravljanje zatvorom i probacijom je bitno za sve počinitelje krivičnih djela a omogućava konstruktivnu intervenciju kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela.
- Nezavisni nadzor zatvorskih i probacijskih praksi i mehanizama žalbi će spriječiti pogrešno upravljanje ovim službama i svaku zloupotrebu prava i sloboda.
- Nasilni ekstremistički počinitelji se trebaju identifikovati unutar zatvora ili među probacijskom populacijom što prije radi sagledavanja njihovih specifičnih karakteristika i potreba.
- Odgovorne domaće vlasti trebaju obezbijediti dovoljno osoblja, resursa i specijalističkih obuka na svim nivoima da bi se osiguralo da se relevantne i djelotvorne procedure i prakse primjenjuju na nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela.
- Posebnu pažnju treba posvetiti osobama koje su podložne radikalizaciji u zatvorskom i probacijskom okruženju.
- Obezbjedenje konkretnih i relevantnih procjena nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela i odgovarajućih djelotvornih pojedinačnih interventnih programa za sprečavanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma su temeljni ciljevi u zatvorskom i probacijskom sistemu.
- Ne postoji jedinstven profil kojim bi se mogli opisati nasilni ekstremisti ili oni koji će se radikalizirati ka nasilju. Pojedinačni pristupi ovoj populaciji će pružiti optimalnu šansu za uspješne rezultate u suzbijanju nasilnog ekstremizma.

Reference / dodatna literatura:

- Council of Europe Guidelines for prison and probation services regarding radicalisation and violent extremism (2016) (Adopted by the Committee of Ministers on 2 March 2016).
- International Centre for Counter-terrorism-The Hague & Hedayah (2013). "Building on the GCTF's Rome Memorandum; Additional Guidance in Rehabilitation and Reintegration Programmes".
- Chowdhury Fink, N., Romaniuk P., and Barakat, R. Evaluating Countering Violent Extremism Programming. Global Counter-Terrorism Forum, Government of Canada & Center on Global Counterterrorism Co-operation, 2013.
- Pressman, D.E. (2016). The Complex Dynamic Causality of Violent Extremism. In *Disaster Forensics: Understanding Root Cause and Complex Causality*. A. Masys (Eds). Springer, London & NY 2016. par. 249-269
- Hannah, G., Clutterbuck, L., & Rubin, J. (2008) Radicalisation or rehabilitation: Understanding the Challenge of Extremist and Radicalised prisoners. RAND Europe.
- Lloyd, M. (2012) Special edition: Combating terrorism and extremism. Prison Service Journal, Knjiga 203.
- Veldhuis, T.M. & Kessels, E.J.A.M. (2013) Thinking before leaping: The need for more and structural data analysis in detention and rehabilitation of extremist offenders. Research Paper: International Centre for Counter Terrorism.

- Hamm, M, S. The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat. New York: NYU Press. ISBN: 978081472544A.
- Silke (2014) Prisons, Terrorism & Extremism, Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform. Oxon, U.K: Routledge
- Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, poglavlje 2; dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) : Criminal detention and alternatives: fundamental rights aspects in EU cross-border Transfers at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/criminal-detention-and-alternatives-fundamental-rights-aspects-eu-cross-border>

POGLAVLJE 2: NASILNI EKSTREMNI POČINITELJI KRIVIČNIH DJELA I PROCES RADIKALIZACIJE

Spektar nasilnog ekstremizma

21. Postoji mnogo vrsta nasilnog ekstremizma. Evropske države i druge zemlje u svijetu su podvrgnute raznim vrstama nasilnog ekstremizma. To obuhvata desničarsko nasilje, ljevičarsko nasilje i drugo političko, socijalno, vjersko ili drugo ideološko nasilje. Zajednički element u ovom spektru nasilnog djelovanja je da nezakonito nasilje ima za cilj ostvarivanje ciljeva zasnovanih na ideologiji.

22. Premda je trenutno najveća prijetnja koju je utvrdio Europol ona koja dolazi od takozvane „Islamske države” (IS) ili nasilnog ekstremizma inspirisanog Al-Qaidom, svi nasilni ekstremisti u zatvorskom i probacijskom okruženju zahtijevaju posebnu pažnju i specifične pristupe. Poznato je da pojedinci motivirani ideološkim pokretačima predstavljaju drugačiju vrstu prijetnje od ostalih nasilnih počinitelja krivičnih djela i da se odlikuju drugačijim karakteristikama.

Šta je nasilni ekstremizam?

23. Postoji mnogo počinitelja krivičnih djela koji su optuženi ili osuđeni za krivična djela koja uključuju nasilje. Relativno mali procenat njih se povezuje sa nasiljem motiviranim ideologijom. „Smjernice za zatvorske i probacijske službe u vezi sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom” Vijeća Evrope definišu nasilni ekstremizam kao ponašanje kojim se promovira, podržava ili se čine djela koja mogu dovesti do terorizma i koja imaju za cilj da brane ideologiju koja zagovara rasnu, nacionalnu, etničku i vjersku nadmoć. Ovo može uključiti nasilno suprotstavljanje ključnim demokratskim načelima ili vrijednostima. Radikalizacija ka nasilju je dinamičan proces pri čemu osoba sve više prihvata i podržava nasilni ekstremizam. Postoje pokazatelji nasilnog ekstremizma. To su ponašanja zasnovana na dokazima koja odražavaju povećanu predanost ideologiji koja podržava primjenu nasilja, povećanu namjeru da se djeluje na nasilan način u cilju ostvarenja ideoloških ciljeva i/ili stvarno učešće u nezakonitom nasilnom činu kao znak podrške političkim, vjerskim, socijalnim i drugim ideološkim ciljevima.

24. Postoje indikatori koji se povezuju sa procesom radikalizacije prema nasilju koji se mogu utvrditi i u nekim slučajevima i zapaziti. Nisu svi pokazatelji nužno prisutni kod svih pojedinaca koji se radikaliziraju prema nasilju i nisu svi nasilni ekstremisti povezani sa grupom. Neki od njih mogu biti osobe koje nazivamo „vukovi samotnjaci”.

25. Neki eksperti su proces radikalizacije prema nasilnom ekstremizmu opisali kroz nekoliko faza. Svi počinitelji ne prolaze kroz sve faze ili ne dostignu posljednju fazu nasilnog čina. Proces radikalizacije kroz ove faze može trajati kratko ili u dužem periodu. Osobe mogu da uđu, iziđu i ponovo uđu u proces radikalizacije u različitim fazama.

26. Indikatori procesa radikalizacije koji vode prema nasilju mogu obuhvatiti sljedeće:

- a. motivacija da nasilno djelovanje od strane pojedinca ima političku, vjersku, socijalnu ili drugu značajnu ideološku komponentu;
- b. osoba je prihvatila ideologiju koja podržava primjenu nasilja radi ostvarivanja ciljeva a angažovan je u procesu podrške vlastitim uvjerenjima da je neophodno primijeniti nasilje radi ostvarivanja željenih ideoloških ciljeva;
- c. osoba ima namjeru da djeluje, djelovala je i planira da djeluje na nezakonit nasilan način u cilju promoviranja ideologije i njenih ciljeva.

27. Ostali identifikacioni indikatori mogu obuhvatiti između ostalog i sljedeće:

- promjene stavova i vrijednosti koje održavaju povećanu netoleranciju i nefleksibilnost;
- povećana predanost ideologiji ili narativu koji podržava primjenu nasilja,
- povećana spremnost za primjenu nasilja radi ostvarivanja ideoloških ciljeva,
- povećan angažman sa fizičkim ili virtualnim (cyber) mrežama koje podržavaju primjenu nasilja u cilju podrške usvojenim narativima;
- razvijanje prijateljstava, veza sa članovima porodica i/ili udruživanje sa drugim licima koja podržavaju datu ideologiju;
- promjene u obrascima ličnog ponašanja, interes ili razvijanje novih vještina i sposobnosti koje omogućavaju primjenu nasilne radnje.

28. Premda „vukovi samotnjaci” ne moraju imati interpersonalne direktne veze, ideološka komponenta i motivacija je isto tako prisutna a često se otkriju indirektno veze ili cyber veze.

29. Ovi indikatori se primjenjuju na spektar nasilnih ekstremista i odnose se na različite ideologije i ciljeve. Mogu se podijeliti u tri kategorije koje se odnose na 1) ideologiju ili narativ koji je prihvaćen ili je u procesu prihvatanja; 2) lične, cyber ili druge veze i mreže koje podržavaju pojedinca i ideologiju; 3) lične potrebe i motivacije pojedinca da ostvari usvojene ideološke ciljeve.

Klasifikacija nasilnih ekstremista

30. Svi nasilni ekstremisti nemaju iste karakteristike. Kako je gore navedeno, neki od njih su usamljeni akteri, dok drugi mogu biti članovi ekstremističke grupe. Neki su već do sada prošli obuku i bili uključeni u ekstremističke akte dok su drugi hapšeni zbog planiranja učešća u nekim nasilnim aktivnostima u zemlji ili u inostranstvu, bez prethodnog iskustva ili sposobnosti u smislu nasilnih aktivnosti. Neki nasilni ekstremisti su harizmatični lideri. Drugi su sljedbenici. Neki imaju sposobnost da regrutuju dok drugi podliježu tom regrutiranju. Neki nasilni ekstremisti su već bili počinitelji krivičnih djela; drugi nemaju koliko je poznato kriminalnu prošlost. Shvatanje ovih pojedinačnih karakteristika je bitno za djelotvornu akciju protiv pojedinačnih nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela.

31. U zatvorskim i probacijskim sistemima, nasilni ekstremisti se trebaju identifikovati na osnovu najmanje tri kategorije: (1) oni koji su ideolozi i lideri i koji mogu biti pokretači radikalizacije; (2) oni koji su sljedbenici i koji podliježu povećanoj radikalizaciji; (3) oni koji su kriminalni oportunisti i koji su zainteresirani za ličnu dobit i koji se na neki način povezuju sa nasilnim ekstremistima radi lične koristi. Te razlike su utvrđene u procesu ocjene rizika od nasilnih ekstremista i opisane su u poglavlju 3 ovog Priručnika. Ova klasifikacija se razlikuje od klasifikacije koja se odnosi na rizik koji predstavlja svaki pojedinac (nizak, srednji ili visok rizik). Postoje različite klasifikacije u različite svrhe. Premda definicija nasilnog ekstremizma uključuje ostvarivanje ideoloških ciljeva, neke osobe su više motivirane potragom za smislom života, prisiljene od strane drugih da se uključe a mogu imati i potrebu za društvenom pripadnošću.

32. Zatvorsko i probacijsko osoblje treba biti osposobljeno da prepozna povezanost pojedinca sa svakom poznatom ekstremističkom mrežom ili grupom. Ovu informaciju treba imati na umu prilikom donošenja odluka o smještaju i intervenciji po pitanju te osobe u zatvorskom ambijentu i kada se osoba kontroliše u zajednici. Ukoliko je cilj odvajanje od grupe, stalna blizina vođstva grupe i drugi članovi će vjerovatno onemogućiti ostvarenje tog cilja. Ograničen ili minimalan kontakt sa ostalim članovima grupe i vođom grupe može smanjiti uticaj grupe i olakšati odvajanje. Takav smještaj treba revidirati u redovnim intervalima zavisno od različitih faktora, uključujući napredak u odvlačanju te osobe od radikalizacije i pripremu za puštanje na slobodu..

33. Preporučuje se da se izbjegava smještanje osoba u neposrednu blizinu onih koji su podložni uticaju i autoritetu harizmatičnih lidera u pogledu radikalizacije i vrbovanja u zatvoru. Poznavanje pojedinačnih karakteristika (kategorizacija) vjerovatno će imati za rezultat bolje planiranje intervencije i utvrđivanje rizika u toku probacijskog procesa. Ova pitanja su elaborirana u poglavlju 4.

34. Poznavanje različitih tipova (klasifikacije) nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela i njihovih veza imaju važne implikacije za smještaj počinitelja krivičnih djela, za pojedinačne intervencije utvrđene za njih kada su na raspolaganju, za pozitivan ishod intervencije i za odluke po pitanju probacije osmišljene tako da promoviraju uspješnu kontrolu u zajednici, uključujući i reintegraciju.

Identifikacija nasilnih ekstremista u općoj zatvorskoj i probacijskoj populaciji

35. Bitno je istaći da se u presudama ne navodi uvijek da je motiv krivičnog djela bio ideološki. Dok su neke osobe osuđene zbog nasilnih ekstremnih krivičnih djela, drugi motivirani istim ideološkim pitanjima mogu biti osuđeni za druga krivična djela. Ovo za posljedicu ima to da „nepoznati nasilni ekstremisti” budu u zatvoru ili probacijskom okruženju kao i „poznati” nasilni ekstremisti.

36. Pravilnom identifikacijom će se osigurati da se oni koji su ekstremisti pravilno procijene u smislu nivoa rizika koji predstavljaju i dok su u zatvoru i/ili dok su na probaciji. Manje sveobuhvatne procjene poput specijaliziranih protokola provjere se mogu primijeniti u nekim prilikama za identifikaciju osoba sa radikaliziranim pogledima u pritvoru ili u zatvoru ali za koje nije utvrđeno da se radi o nasilnim ekstremistima od strane sudova ili na osnovu počinjenog krivičnog djela. Ovim se obezbjeđuje da se dalja radikalizacija ovih osoba ne desi dok su u zatvoru. Ovim se takođe obezbjeđuje da interventni programi budu dovoljno sveobuhvatni i relevantni i po pitanju zastupljenosti općeg kriminaliteta od strane počinitelja kao i po pitanju prisutnih pratećih elemenata nasilnog ekstremizma.

37. Bitno je utvrditi one počinitelje krivičnih djela koji su već radikalizirani ka nasilnom ekstremizmu i čija su krivična djela imala ideološku komponentu ili za koja je ideologija bila primarni motiv. Prikriveni nasilni

ekstremisti mogu radikalizirati druge u svojoj blizini i mogu imati sposobnosti koje se mogu prenijeti na prethodno neradikalizirane počinitelje krivičnih djela. Kombinacija iskusnih nasilnih aktera koji su tek radikalizirani se mogu pokazati opasnim nakon puštanja na slobodu. Preporučuje se da se vrši praćenje ovih zatvorenika unutar zatvora u pogledu znakova nasilnog ekstremizma. Zatvorsko osoblje treba obratiti posebnu pažnju na podršku nekog zatvorenika ideologijama nasilnog ekstremizma i/ili povezivanje sa mrežama nasilnih ekstremista u i izvan zatvora.

38. Zatvorsko i probacijsko osoblje treba biti adekvatno obučeno da radi svoj posao efikasno i humano. Osoblje treba biti obučeno i potpomognuto kako bi moglo razlikovati između radikaliziranih počinitelja krivičnih djela i počinitelja koji jednostavno prakticiraju svoju vjeru, kulturu ili tradiciju. Postoji opasnost od pogrešnih zaključaka kada osoblje nije u stanju da pravi razliku između različitih kultura i tradicija i agresivnog izražavanja frustracije i stresa. Postoji mogućnost da počinitelji krivičnih djela jasno izraze ekstremističke stavove o političkim ili drugim pitanjima bez podržavanja, potstrekavanja ili činjenja nasilja.

Nesrazmjerna prijetnja

39. Premda je broj nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela u zatvorima i na probaciji nizak u poređenju sa općom zatvorskom i probacijskom populacijom, prijetnja koju ova grupa predstavlja po ličnu i opštu sigurnost nalaže ozbiljnu pažnju. Brojne osobe osuđene za krivična djela povezana sa terorizmom koje su u zatvoru će na kraju biti pušteni iz zatvora nazad u društvo. Kada se to desi, te osobe zadržavaju svoje ideološke ciljeve i opredijeljenost ka nasilju u cilju ostvarenja svojih političkih, socijalnih ili vjerskih ciljeva. Oni takođe mogu zadržati, dok su u zatvoru, svoju namjeru da primijene neselektivno i široko rasprostranjeno nasilje nakon puštanja na slobodu.

40. Ovi počinitelji krivičnih djela su često poslušni zatvorenici. Oni ne pokazuju nikakve probleme po pitanju ličnosti ili ponašanja i mogu se dobro ponašati u smislu zatvorskih pravila i procedura. Mogu dobro saradivati sa zatvorskim osobljem i ostalim osobama na racionalan i neagresivan način. Nakon izlaska iz zatvora, ukoliko nije došlo do ideološke promjene ili ublažavanja strategija ili ciljeva, prijetnja koju predstavljaju ovi pojedinci ostaje visoka. Dok su na probaciji a naročito pod elektronskim nadzorom oni i dalje mogu biti poslušni i dobro se ponašati ali neki mogu zadržati svoju sposobnost da se uključe u djela nasilnog ekstremizma kao i namjeru i sposobnost da se ponovo povežu sa mrežama i da imaju pristup resursima. Prijetnja koju predstavljaju može ostati na istom nivou. Ovo dokazuje da se ova populacija tretira kao prioritet za fokusirane i individualizirane intervencije u toku boravka u zatvoru i/ili dok su pod nadležnošću probacije. To takođe podržava potrebu za inicijativama za sprečavanje radikalizacije i u zatvoru i na probaciji.

41. Zatvorski i probacijski ambijent pružaju ključnu priliku za smanjenje opasnosti koju ove osobe predstavljaju za društvo. To zahtijeva raspodjelu dovoljnih resursa za razvijanje i primjenu djelotvornih i ciljanih metoda u cilju smanjenja opasnosti. Pored dobrih zatvorskih i probacijskih praksi, preporučuju se i posebne inicijative uprkos relativno malom broju počinitelja krivičnih djela u zatvoru. Ta populacija garantuje uredno praćenje nakon izlaska iz zatvora ili kada je na probaciji.

Potencijalni strani teroristički borci

42. U nekim jurisdikcijama se namjera da se napusti zemlja radi ratovanja u inostranstvu u zabranjenoj zoni sukoba smatra nezakonitom dok druge zemlje prave razliku zavisno na kojoj strani osoba namjerava da se bori. Takva krivična djela mogu rezultirati zatvorskim kaznama ili probacijskim kontrolama. Potrebno je posvetiti pažnju karakteristikama ovih osoba. Motivacija i opasnost može varirati unutar iste grupe ljudi. Čak i u slučajevima dokazanih potencijalnih stranih boraca unutar grupe, pojedinci mogu imati različite nivoe motivacije i predstavljati različite nivoe prijetnje. Neadekvatan smještaj u zatvoru i blizina radikalizirajućih elemenata mogu povećati rizik koji predstavljaju ovi potencijalni strani teroristički borci. Kada se vrate u zajednicu, oni mogu biti opasniji, ekstremniji i posvećeniji nasilju nego prije presude i upućivanja u zatvor.

Strani teroristički borci povratnici

43. Veliki broj stranih terorističkih boraca koji su se vratili iz zona sukoba sa sposobnošću, namjerom i resursima da poduzimaju napade predstavljaju prijetnju sigurnosti zemalja u koje se vraćaju. Ova sigurnosna prijetnja je utvrđena Dodatnim protokolom Konvenciji Vijeća Evrope o sprečavanju terorizma (CETS br. 196). Dodatni protokol (br. 217) je sačinjen da dopuni CETS br. 196 i da odgovori na Rezoluciju br. 2178 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija (UNSCR 2178) o „Prijetnjama međunarodnom miru i sigurnosti kao posljedicama terorističkih akata”. UNSCR 2178 je pozvala države članice Ujedinjenih nacija da poduzmu mjere radi sprečavanja i onemogućavanja odlaska stranih teroristički boraca (eng. foreign terrorist fighters, FTF) u zone sukoba. Takođe je pozvala države članice da obezbijede da se usvoje domaći zakoni i propisi kojim će se utvrditi teška krivična djela kojim se dozvoljava progon i kažnjavanje osoba koje putuju u inostranstvo radi planiranja, pripreme ili učešća u terorističkim aktima. Proistekli zakonski propisi koje su usvojile zemlje članice Ujedinjenih nacija u skladu sa UNSCR 2178, su imale za posljedicu kriminalizaciju osoba koje putuju u

inostranstvo radi saradnje sa zabranjenim grupama u zonama sukoba u mnogim zemljama. Teroristički borci povratnici su krivično gonjeni i osuđeni i uključeni u reintegraciju u društvo. Ova populacija predstavlja prijetnju od radikalizacije unutar svih ovih sektora. Najveći broj hapšenja i osuđujućih presuda za krivično djelo terorizma u Evropi posljednjih godina se odnose na takozvani ISIL/ISIS ili terorizam inspirisan Al-Qaedom. Mogućnost povećanja broja stranih terorističkih boraca povratnika može imati za posljedicu povećanje broja nasilnih ekstremista u zatvorima i na probaciji.

Ključne tačke

- Nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela se razlikuju od ostalih počinitelja krivičnih djela po svojoj ideološkoj motivaciji (političkoj, socijalnoj, vjerskoj i drugoj) da se nametne promjena i njihovom legitimizacijom nasilja u ostvarivanju ovih ciljeva.
- Premda ne postoji jedinstven profil nasilnih ekstremista, postoje indikatori prema kojim se pojedinačne karakteristike počinitelja krivičnih djela mogu razlikovati i koji pomažu u određivanju pojedinačnog rizika i odluka o programima.
- Jedan koristan sistem kategorizacije razlikuje nasilne ekstremiste na ideologe (vođe), sljedbenike i kriminalne oportuniste.
- Zatvorsko i probacijsko osoblje na prvoj liniji treba obučiti da mogu stupati u interakciju sa počiniteljima krivičnih djela tako da budu osjetljivi na njihove kulturne tradicije i da budno prate svaki znak postojećih problema, uključujući radikalizaciju i potstrekavanje na nasilne akte.
- Uprkos manjoj brojnosti populacije, potrebno je staviti na raspolaganje adekvatne resurse za podršku specijalističkim programima i procjene ove populacije zbog prijetnje koju predstavljaju po društvo nakon izlaska iz zatvora.
- Radikalizacija u zatvorima se treba spriječiti dobrom upravom i dobrim zatvorskim uslovima koji su neophodni za uspješnu rehabilitaciju i reintegraciju svih zatvorenika.

Reference / dodatna literatura:

- The Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (CETS No. 196).
- The Additional Protocol No.217 to the CETS No. 196 was created to supplement CETS No. 196
- Resolution 2178 of the Security Council of the United Nations (UNSCR 2178) on "Threats to International Peace and Security Caused By Terrorist Acts".
- Guidelines
- Pressman, D.E. & Flockton, J. Violent extremist risk assessment: Development of the VERA-2 and applications in the high security correctional setting. In *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, A. Silke (Ed) London, Routledge, 2014
- Dawson, L, Amarasingam, A., and Bain, A. (2016) Talking to Foreign Fighters: Socio-economic Push versus Existential Pull Factors. TSAS Working Paper Series No. 16-14 July.
- Pressman, D.E. and Flockton, J. 'Calibrating risk for violent political extremists and terrorists: The VERA-2 structured assessment. *The British Journal of Forensic Practice*, Knjiga 14, izdanje 4 par.237-251.
- Jones, C. R. (2014) Are prisons really schools for terrorism? Challenging the rhetoric on prison radicalization. *Punishment and Society*, Knjiga 16 (1), 74-103
- Khosrokhavar, F. (2013) Radicalization in prison: The French case, *Politics, Religion & Ideology*, 14:2, 284-306, DOI: 10.1080/21567689.2013.792654
- Mulcahy, E., Merrington, S. & Bell, S. (2013). The Radicalisation of Prison Inmates: Exploring Recruitment, Religion and Prisoner Vulnerability. *Journal of Human Security*, Knjiga 9 (1), 4-14 DOI: 10.12924/johs2013.09010004
- Neumann, R. (2010) Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-radicalisation in 15 countries. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.
- Trujillo, H, M., Jordan, J., Gutiérrez, J.A. & González-cabrera, J. (2009). Radicalization in prisons? Field research in 25 Spanish prisons. *Terrorism and Political Violence*, Knjiga 21, 558-579
- Weggemans, D., Bakker, E. & Grol, P. (2014). The radicalisation and preparatory processes of Dutch jihadist foreign fighters. *Perspectives on Terrorism*, Knjiga 8 (4), 100-110

- Altier, M.B., Thoroughgood, C.N. & Horgan, J.G. (2014). Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology and criminology. *Journal of Peace Research*, Knjiga 51 (5), 647-641.
- UN Office on Drugs and Crime (2016): Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, poglavlje 1; dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf.

POGLAVLJE 3: PROCJENA RIZIKA OD NASILNIH EKSTREMNIH POČINITELJA KRIVIČNIH DJELA I RADIKALIZACIJE

Uloga procjene rizika od nasilnog ekstremizma za rad zatvorskih i probacijskih službi

44. Svrha ovih procjena je da pruži procjenu rizika koju predstavlja pojedinac, njegova priroda i nivo ozbiljnosti. Ove informacije pomažu u donošenju odluka o tome kako najbolje intervenirati kod takvih osoba da bi se minimizirali rizici i maksimalno povećala mogućnost za pozitivnu promjenu u zadovoljavanju individualnih potreba zatvorenika ili osobe na probaciji.

45. Procjenom rizika se utvrđuju specifični elementi nasilnog ekstremizma koji izazivaju zabrinutost i mjeri njihova ozbiljnost. To uključuje elemente koji se odnose na (a) uvjerenja i stavove (ideologija-narativ), (b) socijalne prilike i namjeru pojedinca a uključuje porodične veze i srodstvo, grupe i mreže sa kojima je osoba povezana koji mogu uticati na namjeru i promovirati ideološko nasilje, (c) sposobnost osobe u smislu iskustva i obuke i vještina i (d) lične i ideološke potrebe koje pokreću nasilni ekstremizam. Pored toga, najbolji praktični primjeri procjene rizika obuhvataju elemente koji se odnose na faktore smanjenja rizika. Faktori smanjenja rizika mogu biti prisutni, mogu se razviti i ojačati da bi se podržalo odvajanje od nasilnih ekstremističkih grupa i deradikalizaciji što podrazumijeva odmicanje od rigidne i apsolutne ideologije. Takav analitički pristup, koji se naziva procjena rizika, može obezbijediti diferencijalnu analizu potreba, mreža i ideoloških opredjeljenja osoba koje se radikaliziraju i onih koji su osuđeni nasilni ekstremisti. Specijaliziranim pristupima procjeni rizika se utvrđuju motivacije i elementi koji predstavljaju faktore koji potstrekavaju osobu da se uključi u nasilni ekstremizam ili u proces radikalizacije koja vodi ka nasilju a njima se može utvrditi vrsta prijetnje koju pojedinci predstavljaju i svi prisutni elementi za smanjenje rizika.

46. Procjene rizika se koriste u zatvorskom i probacijskom sistemu da bi se potkrijepile odluke koje se odnose na klasifikaciju, smještaj, intervencije i ponovnu klasifikaciju kada je to potrebno. Faktori rizika su restrukturirani u sistematske protokole za ocjenu nasilnih počinitelja krivičnih djela. Strukturirane procjene se generalno smatraju boljom praksom od nestrukturiranih ili polu-strukturiranih procjena.

Potreba za specijaliziranim alatima za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma

47. U proteklih nekoliko decenija, došlo je do razvoja pristupa u procjeni rizika. Nove informacije su rezultirale specijalnim alatima za specifične vrste nasilja. Prije 2009.⁵, nijedan alat za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma nije formalno bio na raspolaganju. Potreba za specijalnim alatom za procjenu rizika i pristupom donošenju odluka o riziku od nasilnog političkog ekstremizma je dokumentovan u to vrijeme. Tada je utvrđeno potencijalno ograničenje u korištenju alata za procjenu rizika dizajniranog općenito za nasilne počinitelje krivičnih djela i izričito primjenjivano na nasilne ekstremiste. Značajne razlike u karakteristikama nasilnih ekstremista u poređenju sa „običnim” nasilnim počiniteljima krivičnih djela istakle su potrebu za specijaliziranim i relevantnim alatom za ovu populaciju. Alati za procjenu rizika sa relevantnim zaštitnim indikatorima osjetljivim na rizik od ideološki motiviranog nasilja i procesa radikalizacije treba da pored ostalih raspoloživih alata procijene rizike koji nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela predstavljaju. Ostali alati u setu mogu pomoći u procjeni pratećih problema kod nasilnih ekstremista poput mentalnog zdravlja ili drugih pitanja povezanih sa rizikom.

48. Preporučuje se da se specijalni alati za procjenu rizika koriste kada god je to moguće za procjenu nasilnih ekstremista, potencijalnih nasilnih ekstremista i osoba koje se radikaliziraju ka nasilju. Ti alati se odnose i na mlade i starije osobe, muškarce i žene i na čitav spektar nasilnih ekstremnih ideologija.

49. Premda se alati za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma odnose na ideološko nasilje i povezane indikatore, ne pretpostavljaju da su slabosti mentalnog zdravlja ili poremećaji od temeljne važnosti za ideološki izazvano nasilje. Mnogi nasilni ekstremisti i teroristi se smatraju kognitivno normalnim, besprijekornim osobama bez poremećaja mentalnog zdravlja. Alati za procjenu rizika se koriste sa drugim pristupima mentalnom zdravlju radi procjene uticaja mentalnog zdravlja na radikalizaciju pojedinaca i onih koji su osuđeni za krivična djela nasilnog ekstremizma.

⁵ Pressman, D.E. (2009) *Risk assessment decisions for violent political extremism* (2009-02). Javna bezbjednost, Kanada, Vlada Kanade, PS3-1/2009-2-1EPDF.

50. Posljednjih godina se sve učestalije uočava ranjivost mentalnog zdravlja kod nekih osoba koje se radikaliziraju prema nasilju. Zbog toga neki alati za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma sada uključuju dodatak koji omogućava kontrolu indikatora koji se odnose na ličnu biografiju, osobine ličnosti, psihijatrijske poremećaje, proces radikalizacije i kriminalnu prošlost. Time se osigurava multimodalni alat za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma. Ovaj pristup procjeni rizika od nasilnog ekstremizma omogućava sveobuhvatnu, relevantnu i široku analizu.

Predložena metodologija za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma

51. Eksperti za procjenu rizika su utvrdili metodologiju strukturirane stručne ocjene kao optimalan pristup procjeni rizika od nasilnog ekstremizma. Ovaj pristup se preporučuje jer pruža dosljednu, strukturiranu i pouzdanu metodologiju. Pristup je adekvatan zbog složenosti relevantnih dinamičnih indikatora i potrebe da se zadrži uloga stručne ocjene. Strukturirana stručna ocjena predstavlja dobro osmišljen, sistematski i rigorozan pristup koji se zasniva na dokazima. Ovaj pristup koristi sveobuhvatan set transparentnih indikatora koji odgovaraju prirodi osoba koje treba procjenjivati, u ovom slučaju osoba koje pokazuju radikalizaciju ili koji su činili radnje nasilnog ekstremizma. Preporučuje se da se ti specijalizirani alati koriste u zatvorskom i probacijskom ambijentu sa osobljem koje je posebno obučeno o tome kako ih treba pravilno primjenjivati i tumačiti.

52. Procjene rizika općenito vrši određeno osoblje. Osoblje koje ima multidisciplinarno iskustvo se može obučiti o primjeni i tumačenju protokola za procjenu rizika od nasilnih ekstremista i za osobe kod kojih postoji zabrinutost u vezi sa procesom radikalizacije. Kada postoji nesigurnost u procjeni ili su raspoloživi podaci ograničeni preporučuju se zajedničke procjene rizika korištenjem dva ili više određena korisnika. Konsenzus u procjeni rizika koji se osigurava dogovorom više procjenitelja omogućava bolju evaluaciju rizika, prijetnji i stanja.

Razlike u ciljevima procjene rizika od nasilnog ekstremizma i radikalizacije

53. Procjene rizika sačinjene za nasilni ekstremizam se razlikuju od onih za opće ili druge specifične vrste nasilja zbog dinamične prirode radikalizacije prema nasilju i ideološki motiviranog nasilja. Indikatori procjene rizika od nasilnog ekstremizma i radikalizacije nisu statičke prirode. Proces radikalizacije je dinamičan proces i kao takav, indikatori rizika i prijetnja trebaju biti dinamični. Uvjerenja i stavovi, prihvatanje ideoloških elemenata, prijateljstva i veze i svojevoljna namjera može i često se zaista mijenjaju vremenom.

54. Ti dinamični elementi se razlikuju od najvećim dijelom statičnih elemenata koji se koriste u mnogim alatima za opću procjenu rizika od nasilja. Ova karakteristika onemogućava potpuno predviđanje namjere i budućeg nasilja nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Sistematski dokazi i analiza nasilnog ekstremiste i elementi radikalizacije zaista omogućavaju opravdanu i argumentovanu procjenu rizika u datom momentu. Pored toga se određuje i priroda rizika.

Putanje rizika i vremenski mjerljiva promjena u indikatorima nasilnog ekstremizma

55. Sistematski i dosljedni protokoli i relevantni indikatori u odabranim alatima za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma su se pokazali pouzdanim i validnim u pogledu sadržaja u nezavisnom istraživanju provedenom od strane uvaženih naučnika. Pouzdana priroda ovih protokola omogućava ponovno mjerenje rizika vremenom na svakom od uvrštenih indikatora. Takođe omogućava utvrđivanje i određeni nivo cjelokupne radikalizacije na ciljnim indikatorima koji se prate u zatvoru i na probaciji u vrijeme procjene.

56. Mjerenja i ocjene pribavljene vremenom na osnovu sveobuhvatnog seta indikatora rizika može obezbijediti dokaze o ishodu i djelotvornosti interventnih programa. Priroda ovog efekta (pozitivnog, negativnog ili bez promjene) se vremenom može objektivno pratiti. Rezultati mogu ukazivati na uspjeh postojećih intervencija, potrebu za promjenom fokusa, ili promjenom ciljeva intervencije.

Kontrola predrasuda u procjenama rizika

57. Nestrukturirane i subjektivne procjene rizika nasilnih ekstremista i osoba u procesu radikalizacije mogu podleći predrasudama. Te predrasude se mogu javiti kada se procjenitelji boje ličnih posljedica ukoliko osoba ponovo čini krivično djelo, kada procjenitelji suosjećaju sa motivima počinitelja, kada se kulturološki uticaji potpuno ne shvataju i/ili kada se zanemaruju političke i socijalne prilike. Primjena kontrolisanog, standardiziranog, transparentnog i strukturiranog protokola pomaže u kontroli procjeniteljevih predrasuda i podržava pravedne i objektivne procjene koje podržavaju nediskriminaciju. Pored toga, alati koji su dizajnirani tako da se primjenjuju na spektar nasilnih ekstremista a ne samo na jednu ideologiju su neutralni u pogledu pristrasnosti i diskriminacije. Strukturirani protokoli za procjenu rizika na osnovu stručne ocjene spektra nasilnog ekstremizma i radikalizacije a koji su nediskriminatorni po prirodi su najadekvatniji za primjenu u zatvorskom i probacijskom okruženju.

Blagovremenost procjene u zatvorskom i probacijskom kontekstu

58. Kada je potrebno procjene rizika se trebaju vršiti u ranoj fazi pritvora (prilikom prijema) i u ranoj fazi u slučaju probacijskog nadzora. U nekim slučajevima, početna procjena se može odložiti da se počinitelju dozvoli da se navikne na zatvorski ambijent prije njegove pripreme da pruži svoj doprinos procjenama rizika. Prema potrebi ova početna procjena će biti polazna tačka od koje se promjene, pozitivne i negativne, mogu mjeriti i određivati. Ova polazna tačka se može primijeniti i na osobe u procesu radikalizacije, one koji su već radikalizirani prema nasilju i one koji su počinili djela nasilnog ekstremizma. Dodatne informacije se takođe mogu staviti na raspolaganje nakon izrade početne procjene čime će se povećati tačnost u procjeni.

59. Određivanje preporučenog intervala između procjena zavisi od pojedinca, svrhe procjene rizika i utvrđene prakse i smjernica konkretnog zatvora ili probacijske organizacije. Preporučuje se da se izvrši pregled potreba zatvorenika i status indikatora rizika od nasilnog ekstremizma minimalno jednom godišnje. Time će se omogućiti blagovremene promjene u upravljanju kako bi se odgovorilo na rezultate procjene. Raspored procjena i ponovnih procjena mogu zavisiti od raspoloživosti osoblja, stručnosti osoblja, uspostavljenih pravila i procedura službe ili agencije ili drugih faktora. Procjene se trebaju ponavljati kako i kada budu potrebne. To može biti kada se uoči značajna promjena kod počinitelja krivičnog djela, kada se donose odluke o ranijem otpustu, kada se treba obezbijediti novi smještaj radi smanjenja mogućnosti radikalizacije i kada se uoče znaci povećane radikalizacije ili deradikalizacije.

Procjene na osnovu sigurnosne provjere

60. Alati za sigurnosnu provjeru za procjenu rizika od nasilnih ekstremista su razvijeni i trenutno u upotrebi. Ovi protokoli zahtijevaju manje vremena i obuke od sveobuhvatnih protokola procjene rizika. Pomoću njih se mogu pribaviti korisne informacije i pregled stanja pojedinca. Mogu se koristiti kod osoba za koje se sumnja da se radikaliziraju unutar opće populacije i kada je potrebno izvršiti neformalniju i manje sveobuhvatnu procjenu rizika. Nakon sigurnosne provjere, može se zatražiti i provesti potpuna procjena rizika kada rezultati sigurnosne provjere izazivaju zabrinutost. Alat za procjenu na osnovu sigurnosne provjere se takođe može primijeniti na specifičnu grupu zatvorenika koji se smatraju podložnim nasilnom ekstremizmu. Mogu se izraditi i druge adaptacije sveobuhvatnih protokola za procjenu rizika da bi se kreirali alati za procjenu na osnovu sigurnosne provjere koji odgovaraju potrebama date agencije ili službe.

Potreba za razmjenom informacija

61. Procjene rizika se vrše korištenjem različitih izvora informacija i raspoloživih dokaza, obavještajnih podataka i drugih zapažanja i izvještaja. To može biti zatvorska dokumentacija, obavještajni podaci, sudska evidencija, izvještaji prije izricanja kazne i ostale informacije koje obezbijedi zatvorsko osoblje, osobe uključene u intervencije i ostale osobe koje dolaze u kontakt sa počiniteljem krivičnog djela. Kvalitet i tačnost procjene rizika zavisi od količine i kvaliteta raspoloživih informacija. Tačnost i kredibilitet izvora informacija su jednako važni. Procjene rizika zasnovane na dokazima zahtijevaju propratne informacije i dokaze o ponašanju. To iziskuje razmjenu informacija između agencija i službi. To često zavisi od pravila i prihvaćenih praksi tih agencija. Uprkos razmjeni informacija između agencija, postoji mogućnost da značajan dio informacija nedostaje. U tom slučaju konkretne informacije se mogu zatražiti od povezanih agencija i službi. To saznanje informacija koje se traže za evaluaciju specifičnih indikatora rizika može omogućiti razmjenu i komunikaciju između agencija a procjenitelju mogu omogućiti da utvrdi šta je poznato a šta nepoznato u smislu dodatnih indikatora rizika i prijetnji u vezi sa osobom koja se procjenjuje. Kada god je to moguće, potrebno je pokušati pribaviti informacije koje nedostaju.

Prednosti i mane procjene rizika od nasilnog ekstremizma

62. Procjene rizika od nasilnog ekstremizma pomoću strukturirane stručne ocjene ne zamjenjuje ljudsku ocjenu procjenitelja. One potkrepljuju ocjenu procjenitelja pomoću rigoroznog i standardiziranog analitičkog protokola. Procjene rizika služe da pruže relevantne i blagovremene informacije o zatvoreniku ili osobi na probaciji. One nisu nepogrešive. Procjena rizika zavisi od količine raspoloživih informacija i njihove tačnosti kako je prethodno navedeno kao i od obuke i stručnog znanja onih koji vrše procjenu. One potkrepljuju ali ne zamjenjuju stručnu ocjenu i iskustvo. Osoblju je potrebna obuka u korištenju alata za procjenu rizika od nasilnih ekstremista.

63. Procjenom rizika neće se predvidjeti sa statističkom tačnošću ko će u zatvorskom sistemu ili na probaciji ponovo počiniti krivično djelo. Njome se ne može utvrditi ko će postati terorist ili nasilni ekstremist unutar opće zatvorske populacije. Kada procjenitelj pribavi informacije od zatvorenika, procjenitelj mora biti svjestan mogućnosti prevare.

64. Procjenom rizika se utvrđuju indikatori nasilnog ekstremizma koji izazivaju zabrinutost a može pomoći osoblju da vremenom prati ove indikatore u smislu njihove težine. Procjene rizika mogu pružiti korisne informacije koje mogu pomoći u adekvatnoj i osjetljivoj kontroli počinitelja krivičnih djela. Obezbjedeći detalji mogu pomoći u klasifikaciji, smještaju, programima i općoj kontroli pojedinca. Također je korisna za utvrđivanje promjena rizika tokom vremena.

65. Standardizacija terminologije procjene rizika unutar i od zemlje do zemlje treba da bude dugoročni cilj. To će pomoći razmjenu podataka i informacija između zemalja i službi. Upotrebom zajedničkih alata i terminologije će se takođe olakšati komunikacija.

Ključne tačke:

- Procjene rizika treba uraditi za nasilne ekstremiste što prije nakon prijema ili kada su određeni za probaciju kada je to navedeno i potrebno.
- Redovne ponovne procjene se trebaju vršiti na osnovu unaprijed utvrđenog rasporeda ili prema potrebi.
- Optimalni metod za procjene rizika od nasilnog ekstremizma je onaj koji se radi na osnovu strukturirane stručne ocjene.
- Protokole za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma treba primjenjivati na spektar ideologija nasilnog ekstremizma a trebaju biti dovoljno fleksibilni za dodavanje dodatnih indikatora koji se smatraju relevantnim.
- Potrebno je ispitati potencijalne duševne probleme u svakom sveobuhvatnom protokolu procjene rizika od nasilnih ekstremista.
- Procjene rizika od nasilnih ekstremista se trebaju vršiti pomoću analitičkih alata namjenski dizajniranih za ovu populaciju. Posebna briga i pažnja je potrebna za procjene rizika kod mladih.
- Procjene rizika treba kontrolisati u pogledu predrasuda procjenitelja a one po prirodi trebaju biti nediskriminatorne.
- Procjene rizika treba vršiti osoblje propisno obučeno o specijaliziranim protokolima za nasilne ekstremiste.
- Procjene rizika se trebaju zasnivati na dokazima i zahtijevaju sveobuhvatne i tačne informacije. Te informacije treba pribaviti iz više izvora.
- Procjene rizika sadrže više elemenata koji se povezuju sa nasilnim ekstremizmom poput usvojenog narativa, mreža počinitelja krivičnog djela i potreba koje pokreću djelovanje. Pored toga, elementi koji se odnose na namjeru i sposobnost se trebaju uvrstiti kao i zaštitni i faktori kojim se smanjuje rizik.

- Procjene rizika se mogu vršiti sa ili bez saradnje i angažmana predmetne osobe ili direktnim razgovorom.
- Pojedinačni ciljevi intervencije treba da proizlaze iz pribavljenih informacija iz procjene rizika i trebaju biti mjerljivi.
- Prednost procjena rizika leži u tome što ih vrše multidisciplinarni timovi ili u saradnji sa timom procjenitelja.

Reference / dodatna literatura:

- Radicalisation Awareness Network Prison & Probation Working Group: Practitioners Working Paper (2015);
- POST, J. (2007) *The Mind of the Terrorist*, New York Palgrave, Macmillan
- Pressman, D.E., Duits, N., Rinne & Flockton, J. (2016). *VERA-2R: Violent Extremism Risk Assessment-Version 2 Revised*. Netherlands Ministry of Security and Justice, Netherlands Institute for Forensic Psychiatry and Psychology
- Malet, D. (2013) *Foreign Fighters: Transnational Identity in Civil Conflicts*
- Pressman, D.E. (2009) *Risk assessment decisions for violent political extremism* (2009-02). Public Safety, Canada, Government of Canada, PS3-1/2009-2-1EPDF; <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-02-rdv/index-en.aspx>
- Cook, A.N., Hart, S.D., & Kropp, P.R. (2013). Multi-Level Guidelines for the assessment and management of group-based violence. Burnaby, Canada: Mental Health, Law & Policy Institute. Simon Fraser University.
- Kessels, E. Risk assessment of violent extremist offenders: facilitating a measured response (2014). Terrorism and Counterterrorism. Leiden University Safety and Security, April 14, 2014. <http://www.leidensafetyandsecurityblog.nl>
- Lloyd, M., and Dean, C. (2015). The development of structured guidelines for assessing risk in extremist offenders. *Journal of Threat Assessment and Management*. Vol. 2 (1). 40-52.
- Pressman, D.E., and Flockton, J. (2012). Calibrating risk for violent political extremists and terrorists: the VERA 2 structured assessment, *The British Journal of Forensic Practice: Knjiga 14(4)* 237-251
- Monahan, J. (2012). The Individual Risk Assessment of Terrorism. *Psychology, Public Policy and Law: Knjiga 18 (2)*, 167-205.
- Borum, R. (2015) Assessing Risk for Terrorism Involvement, *Journal of Threat Assessment and Management*, Knjiga 2 (2), 63-87.
- Roberts, K., & Horgan, J. (2010) Risk Assessment and the Terrorist. *Perspectives on Terrorism*, Vol.2 (6), 3-9.
- Dernevik, M., Beck, A., Grann, M., Hogue, T., & McGuire, J. (2009). The use of psychiatric and psychological evidence in the assessment of terrorist offenders, *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, Knjiga 20 (4), 508-515.
- Silke, A. (2015). Risk assessment of terrorist and extremist prisoners. In A.Silke (ed) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. Oxon: Routledge.
- UN Office on Drugs and Crime (2016): Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, poglavlje 1; dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf.

POGLAVLJE 4: UPRAVLJANJE REHABILITACIJOM NASILNIH EKSTREMISTA U ZATVORU I NA PROBACIJI

Intervencije

Priroda intervencija

66. Termin intervencija se ovdje općenito odnosi na sve radnje ili aktivnosti koje direktno ili indirektno doprinose rehabilitaciji nasilnih ekstremista ili kojim se sprečavaju počinitelji krivičnih djela da čine ekstremistička krivična djela. Ovdje se naglasak stavlja na intervencije koje zahtijevaju interakciju između ljudi u kaznenim ustanovama i lične promjene počinitelja krivičnih djela po pitanju njihovih aktivnosti, uvjerenja, identiteta i veza. Intervencije se mogu kretati od specijalističkih, ciljanih programa do općenitijih aktivnosti (poput obrazovanja, zapošljavanja ili profesionalnih aktivnosti) razgovorom između članova osoblja i počinitelja. Intervencije mogu varirati zavisno od više faktora uključujući to do koje mjere se intervencije vrše da bi se efektivno spriječilo počinjenje ekstremističkih krivičnih djela, vremenski period u kojem se intervencije vrše, ko vrši intervencije i kao i njihovi zacrtani ciljevi i rezultati, itd. Smatra se da su intervencije najdjelotvornije kada su ugrađene i kada se vrše u okviru holističkog pristupa koji se bavi psihološkim, socijalnim (uključujući i porodična) i praktičnim pitanjima u vezi sa djelotvornim naporima koji se čine u pravcu odvracanja i reintegracije. Osobe koje praktično vrše intervenciju treba da znaju da su, kao u slučaju intervencija kod ostalih počinitelja krivičnih djela, okolnosti u kojima se intervencije vrše od ključne važnosti za njihovu djelotvornost. Okolnosti koje obezbjeđuju sigurno stimulativno okruženje u kojem se priznaje i nagrađuje lična promjena i pro-socijalno ponašanje će biti pogodne za učinkovite intervencije za razliku od onih koje to nisu.

Svrha intervencija

67. Intervencije za sprečavanje ekstremizma i počinjenja ekstremističkih krivičnih djela mogu zahtijevati drugačiji fokus od onog koji se primjenjuje u sprečavanju drugih formi prestupničkog ponašanja. Intervencije se trebaju fokusirati na: 1) sprečavanje pojedinaca da počine (ekstremistička) krivična djela koja do sada nisu činili 2) sprečavanje pojedinca da razvijaju interes ili da dolaze u dodir sa određenim grupama, stvarima za koje se treba boriti ili ideologijama, i 3) mijenjanje odnosa pojedinaca prema određenoj grupi, stvari za koju se treba boriti ili ideologiji. Intervencije se trebaju izraditi i osmisliti tako da se pri tome uzmu u obzir konkretne razlike i pitanja koja ekstremizam i ekstremističko počinjenje krivičnih djela predstavlja, koje mogu dopuniti konvencionalnije raspoložive intervencije. Poznato je da ove razlike u fokusu mogu takođe biti bitne u sprečavanju drugih oblika prestupničkog ponašanja, poput krivičnih djela povezanih sa bandama.

Pokretanje intervencija

68. Osoblje treba utvrditi kako na najbolji način mogu upotrijebiti raspoložive resurse da bi ostvarili najveći učinak u sprečavanju interesovanja i uključivanja u ekstremizam i sprečavanja ponovnog počinjenja krivičnih djela od strane osoba koje su već osuđene za ekstremistička krivična djela. Da bi ostvarili ove ciljeve, službe i osoblje trebaju da razmotre mjeru u kojoj će se resursi i naponi fokusirati na ciljane pristupe radi rješavanja ovih specifičnih pitanja npr. specijalizirane procjene za određivanje uključenosti u ekstremističke grupe, specijalističke programe, ili procese posvećene nadzoru ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Ovo se mora razmotriti u odnosu na učinak koji opći pristupi poput dobrih uslova, politika, procesa i aktivnosti mogu imati na ova pitanja poput dinamične sigurnosti, minimiziranja korumpiranosti osoblja i postupanja osoblja sa počiniteljima na dostojanstven način i sa poštovanjem. Postoji mogućnost da primjena i općih i ciljanih pristupa za sprečavanje ekstremizma i počinjenja ekstremističkih krivičnih djela bude najdjelotvornija i najadekvatnija, ali balans u tome kako se oni koriste najvjerovatnije zavisi od lokalnih prilika svakog zatvora ili probacijske službe.

Ciljevi intervencija

69. Sve intervencije i mjere rukovodstva treba da ostvare jasne i specifične ciljeve u sprečavanju počinjenja ekstremističkih krivičnih djela. Intervencije ne treba poduzimati bez jasnog shvatanja zacrtanih ciljeva i rezultata i promjena koji se njima namjeravaju ostvariti. Na osnovu sve razvijenijeg poznavanja i shvatanja ove oblasti, određeni broj ključnih kratkoročnih i dugoročnih ciljeva su se pokazali značajnim u sprečavanju počinjenja ekstremističkih krivičnih djela. Oni uključuju: 1) Sprečavanje osoba da postanu dio ili da i dalje sarađuju sa ekstremističkim grupama, stvarima za koje se bore ili ideologijama 2) Sprečavanje osoba da postanu ili da ostanu voljni ili spremni da počine krivična djela u ime ekstremističke grupe, stvari za koju se bore ili ideologije, i 3) Sprečavanje osoba da posjeduju ili održavaju sposobnost da počine nasilni ekstremizam.

70. Da bi se ovi ciljevi ostvarili i omogućilo smanjenje ili zaštita od faktora rizika i okolnosti, intervencijama se treba: 1) obezbijediti prilike i aktivnosti za zadovoljenje individualnih potreba (poput potreba za pripadanjem, svrhom, značajem) koje osobe mogu na drugi način nastojati zadovoljiti uključenjem u ekstremizam 2) ojačati i omogućiti osobama da nastoje ostvariti (političke) ciljeve legitimnim sredstvima a ne nelegitimnim, nezakonitim sredstvima, 3) jačati osjećaj kontrole vlastitih odluka i ponašanja kod svakog pojedinca, kao i njihove sposobnosti da razmišljaju i preispituju ideje, uvjerenja i postupanja drugih, 4) jačati uvjerenja, percepcije i načine razmišljanja kojima će se odvratiti od toga da budu voljne i spremne da počine grube i štetne ekstremističke akte, 5) podsticati i osposobiti osobe da pokažu svoje vrijednosti, uvjerenja i emocije prosocijalno a ne antisocijalno ekstremističkim aktima, 6) spriječiti osobe da se osposobe da čine ekstremistička krivična djela, i to prekidajući odnose, mreže i komunikacije koje promoviraju ekstremizam i omogućavaju ekstremistička krivična djela.

Ciljani programi

71. Ciljane intervencije ili programi su posebno izrađeni za sprečavanje i rješavanje pitanja nasilnog ekstremizma. U suštini su to programi osmišljeni da omoguće upravljanje rizikom i promoviraju odustajanje od ponovnog počinjenja krivičnih djela. Ovi ciljevi se ne razlikuju od onih koji imaju program ili intervencije koje se primjenjuju na druge vrste počinjenja krivičnih djela. Međutim, programi za sprečavanje nasilnog ekstremizma se obično dijele na takozvane: intervencije u cilju 1) odvraćanja i 2) deradikalizacije.

72. Intervencije u cilju odvraćanja se obično smatraju intervencijama pomoću kojih se nastoji spriječiti ili promijeniti odnos počinitelja krivičnog djela sa nasilnom ekstremističkom grupom, stvari za koju se bori ili ideologijom. To obuhvata sprečavanje ili promjenu u poistovjećivanju pojedinca sa određenom grupom, stvari za koju se bori ili ideologijom koja podržava ili koristi nasilje kao metod za ostvarivanje svojih ciljeva. Promjena ovog odnosa ima za cilj promoviranje odustajanja. Ovim se daje drugačiji značaj konvencionalnim intervencijama u prestupničkom ponašanju koje se obično fokusiraju na razvoj prosocijalnih sposobnosti radi sprečavanja ponovnog počinjenja krivičnih djela. Međutim, za neke počinitelje, posebno one koji saraduju sa ekstremističkim grupama iz konvencionalnih kriminalnih razloga – kao što je zaraditi novac ili prilika da se bude nasilan – konvencionalne intervencije mogu biti adekvatnije za sprečavanje rizika koje oni nose i njihovim potrebama (ili mogu zahtijevati i konvencionalne i intervencije u cilju odustajanja).

73. Intervencije deradikalizacije se obično smatraju intervencijama kojima se nastoje spriječiti ili promijeniti ideološka uvjerenja pojedinca, stavovi ili načini razmišljanja koji ga motiviraju i/ili opravdavaju počinjenje ekstremističkih krivičnih djela. One su obično usmjerene protiv konkretnih tumačenja, stavova ili argumenata (zasnovanih na političkoj doktrini, svetom pismo ili mitologiji) na kojim se zasnivaju uvjerenja i stavovi koji opravdavaju ekstremističko nasilje. Mnoge intervencije izvršene radi sprečavanja drugih formi počinjenja krivičnih djela takođe nastoje osporiti i podrivati stavove i načine razmišljanja na ovaj način; tako da ovo nije jedinstveno za ove programe. Međutim, osnova tih stavova i načina razmišljanja ove grupe počinitelja može biti drugačija i zahtijevati specifičan pristup. Kao i kod programa za sprečavanje drugih oblika krivičnih djela, promjena ovih uvjerenja, stavova i načina razmišljanja ima za cilj podsticanje odustajanja.

74. Odvraćanje se može posmatrati kroz načine ponašanja. Ta ponašanja se mogu odnositi, na primjer, na prestanak kontakata sa radikaliziranim pojedincima ili prekid veza sa nasilnim ekstremističkim grupama. Ostali bihevioralni indikatori mogu obuhvatiti poboljšanu socijalnu integraciju i promjene u načinu života. Dokaze o uspješnim intervencijama u cilju deradikalizacije je često teško objektivno utvrditi. Znaci deradikalizacije obuhvataju smanjenje ili odustajanje od nasilne ekstremističke ideologije i uvjerenja, promjene u ponašanju prema onima koje su prethodno smatrani neprijateljima ili otvoreno suprotnim grupama (itd.) koje opravdavaju nasilni ekstremizam. Ovo se teško može mjeriti jer obično uključuje unutrašnje promjene koje uvijek nisu očite u promjenama ponašanja. Indikatori mogu takođe uključiti manje rigidnosti u stavovima, manje nefleksibilnosti u smislu uvjerenja i smanjenog odbijanja drugih sa drugačijim sistem vrijednosti.

75. U kaznenim službama, intervencije se obično razmatraju iz perspektive upravljanja rizikom i rehabilitacije a to se jednako odnosi na one koje su namijenjene sprečavanju nasilnog ekstremizma. Intervenisanje u cilju mijenjanja problematičnih ili štetnih odnosa, ponašanja i načina razmišljanja obično trebaju biti ugrađene u svakodnevni penološki rad. Takozvane intervencije deradikalizacije i odvraćanja su prema tome potpuno usklađene sa tipičnom penološkom politikom i praksom. Premda se intervencije obično dijele na ovaj način, neke od njih mogu sadržavati oba pristupa i oni koji ih vrše treba da budu svjesni da se ovi pristupi uzajamno ne isključuju. Na primjer, kod nekih osoba, promjene u njihovom odnosu sa ekstremističkom grupom, stvari za koju se bori ili ideologijom mogu takođe doprinijeti promjenama u njihovim stavovima i načinima razmišljanja kojim se motivira ili opravdava počinjenje krivičnih djela (tj. deradikalizacija). Kod drugih osoba, promjene u stavovima ili načinima razmišljanja mogu doprinijeti promjenama u njihovom odnosu sa ekstremističkom grupom, stvari za koju se bori ili ideologijom (npr. odvraćanje).

76. Naše znanje i shvatanje o tome kako procesi odvratanja i deradikalizacije stupaju u interakciju i doprinose odustajanju se i dalje razvija. U praksi to znači da osobe koje to obavljaju treba da utvrde (procjenom) konkretne promjene koje smatraju najbitnijim da bi se pomoglo svakom počinitelju krivičnog djela. Možda će biti potrebno da se intervencijama moraju zadovoljiti aspekti pristupa i odvratanju i deradikalizaciji u cilju promoviranja odustajanja i kontrole individualnog rizika. Na primjer, počinitelji koji su se lično poistovjetili sa ekstremističkim grupama, stvarima za koje se bore ili ideologijama mogu zahtijevati programe kod kojih će primarni fokus biti na njihovoj vezi sa ovom grupom, stvari za koju se bore ili ideologijom. Međutim u slučajevima kada se odvratanje smatra neizvodivim ili neizvjesnim, naglasak se možda treba staviti na osporavanje i mijenjanje ekstremističkih stavova i načina razmišljanja koji podržavaju počinjenje krivičnih djela kao i smanjenje njihove sposobnosti da čine krivična djela.

Opće intervencije i aktivnosti

77. Onoliko koliko to bude praktično moguće, smisleno obrazovanje, zaposlenje, sport, vjerske i kulturne aktivnosti se trebaju obezbijediti radi razvijanja otpornosti na uključivanje u ekstremizam i podsticati i podržavati odustajanje. Specifičan fokus i koristi od ovih aktivnosti i promjena koje one trebaju izazvati trebaju se pažljivo utvrditi i razmotriti. Shvatanje uloge koju ovi pristupi mogu odigrati i promjene koje oni mogu omogućiti je bitno u prepoznavanju njihove važnosti i vrijednosti za pojedinačne počinitelje krivičnih djela. Na primjer, obrazovanje može omogućiti širenje vidika, razvijanje kritičkog razmišljanja i otvorenosti i podržati te osobe u traženju novih alternativa u njihovim životima. Zaposlenje može omogućiti nove veze, izgradnju vlastite vrijednosti i svrhe i pružiti nadu. Sport može pružiti uzbuđenje i zabavu, mogućnosti razvijanja vještina u timskom radu, discipline i vođstva i osjećaja lične pokretačke snage. Kulturne aktivnosti mogu omogućiti razvijanje razmišljanja o sebi, zadovoljstva i osjećaja pripadnosti.

78. Ne treba pretpostaviti da će te aktivnosti biti korisne ili pozitivne za svakog pojedinca u određenom momentima u toku izdržavanja kazne zatvora. Na primjer, neke osobe su prethodno koristile sportove poput fudbala da aktivno identifikuju i regrutuju druge osobe, pa to mogu pokušati ponovo učiniti; neki mogu pokušati da iskoriste obrazovanje u određenoj disciplini da unaprijede svoje sposobnosti da indoktriniraju druge, dok drugi mogu nastojati da iskoriste određene radne aktivnosti da unaprijede svoje sposobnosti da počine određena ekstremistička krivična djela. Aktivnosti će vjerovatno biti od koristi kada se njima zadovolje iste potrebe koje te osobe mogu nastojati zadovoljiti ekstremizmom, npr. osjećaj pripadnosti, uzbuđenja, značaja, smisla, itd. Te aktivnosti mogu posebno biti korisne kada se obavljaju u toku ili nakon ciljanih programa koje mogu pomoći da se počinitelji motivišu da učestvuju, djelimično im pomažući da shvate zašto takvo učešće može biti bitno za njihov život. Na primjer, prepoznavanjem i shvatanjem kako uključivanje u nove socijalne grupe može smanjiti zavisnost od ekstremističkih grupa za osjećaj pripadnosti i svrhe, itd.

79. Svo osoblje treba biti svjesno da njihove svakodnevne interakcije sa počiniteljima krivičnih djela – i politike, procesi i načela na kojima se zasnivaju – predstavljaju ključne prilike za intervenciju. Svi svakodnevni razgovori i postupci mogu potencijalno pomoći u ostvarivanju istih ciljeva kao i ciljani specijalistički programi ili druge aktivnosti, itd. Na primjer, omogućavanje počinitelju krivičnih djela da pronađe zaposlenje koje je značajno za njegov život, izražavanje suosjećanja ili zabrinutosti za dobrobit počinitelja (iako osoblje mogu smatrati svojim 'neprijateljem'), odvajanje vremena da se sasluša počinitelj koji je zabrinut svojom umiješanošću u ekstremizam ili jednostavno tražiti od počinitelja da preispita da li se život može posmatrati tako jednostavno. Iskustvo pokazuje da mali postupci mogu imati snažne efekte, kojim se često pokreću koraci u pravcu odvratanja ili razmatranja štetnih stavova ili percepcija drugih grupa. Svakodnevne ljudske stimulativne interakcije između osoblja i počinitelja krivičnih djela, poput komunikacije sa poštovanjem ili pružanje pozitivnih primjera počiniteljima mogu odigrati ključnu ulogu u postizanju konstruktivnih promjena i razvoju otpornosti prema nasilnom ekstremizmu.

80. Gdje je to moguće, službe trebaju nastojati uključiti specijalističko znanje i učenje – koje se koristi u ciljanim programima - u obuku koje može potkrijepiti opće intervencije i aktivnosti. Na primjer, osobe koje vrše specijalističke intervencije kod ekstremnih počinitelja krivičnih djela mogu biti educirani o tome kako oblikovati stavove i ponašanje kojim se može suprostaviti stavovima i ponašanju povezanom sa ekstremizmom, poput otvorenosti, postavljanja pitanja, razmišljanja ili posmatranja drugih na odmjeran i nestereotipan način. Razmjena ovog znanja i iskustva sa kolegama koji ga zatim mogu takođe koristiti u svom svakodnevnom radu može pomoći u izgradnji opće otpornosti kod počinitelja krivičnih djela da ne pokazuju interes ili da se ne uključuju u ekstremizam. Slično tome, učenje i shvatanje djelotvornih praksi u općim aktivnostima i intervencijama treba da postanu osnova specijalističkih, ciljanih programa.

Načela intervencije

81. Ne postoje čvrste studije rezultata kojim se utvrđuje koje su intervencije – poput takozvanih intervencija u cilju odvratanja ili deradikalizacije – najdjelotvornije u sprečavanju počinjenja ekstremističkih krivičnih djela. Takođe, nema dovoljno dokaza o tome koje vrste intervencija su najdjelotvornije i najadekvatnije kod nekih osoba, kada i u kojim okolnostima. Prema tome cjelokupno osoblje mora biti oprezno u vezi sa pretpostavkom o djelotvornosti određenih intervencija kod konkretnih pojedinaca u konkretnim okolnostima. Još se dosta toga treba naučiti. Međutim, razvija se znanje o načelima 'dobrih praksi' koja treba uzeti u obzir prilikom vršenja intervencija. To obuhvata tvrdnju da se opća načela 'onog što funkcionira' djelotvornih intervencija radi sprečavanja ostalih oblika počinjenja krivičnih djela takođe čine bitnim za intervencije u cilju sprečavanja nasilnog ekstremizma. Na primjer, intervencije kojima se direktno sagledavaju faktori i okolnosti koji doprinose počinjenju ekstremističkih krivičnih djela koje imaju adekvatan intenzitet i trajanje, koje odgovaraju individualnim razlikama i koje su organizacijski podržane mogu takođe djelovati i kod radikaliziranih počinitelja krivičnih djela. Takođe se time potvrđuje i potencijalni značaj toga da pojedinci u različitim ulogama mogu dati doprinos nastojanjima intervencija, npr. psiholozi, probacijski službenici, vjerski eksperti, mentori, članovi porodice i kolege. Što se tiče vrste intervencija u cilju odvratanja, proisteklo znanje ukazuje da one trebaju da odgovore na pitanja vezana za identitet koja mogu doprinijeti: 1) uključenju u ekstremizam (kao što su indoktrinacija i emocije poput prijetnje i gnjeva) 2) mentalni sklop koji podržava počinjenje ekstremističkih krivičnih djela i 3) koja mogu podržati odvratanje i odustajanje. Što se tiče vrste intervencija u cilju deradikalizacije proisteklo znanje ukazuje da one trebaju rješavati načine razmišljanja, uvjerenja i percepcije ostalih grupa koje pripremaju pojedince da podržavaju ili čine nasilni ekstremizam, npr. razmišljanje "mi i oni", demonizacija i dehumanizacija ostalih i odsustvo sažaljenja i empatije.

82. Dodatne specifične smjernice o načelima intervencije, vrstama intervencija i doprinosu specifičnih stručnjaka u ovom procesu se može naći u dijelu sa preporučenom literaturom.

Intervencije po mjeri

83. Intervencije treba da odgovaraju konkretnim individualnim potrebama i okolnostima. Time se podstiče njihovo učešće i optimizira njihovo učenje i potencijalni učinak intervencija na ličnu promjenu. Postoje konkretna pitanja na koja intervencije treba da odgovore, koja obuhvataju: 1) trenutni nivo angažmana ili odvratanja pojedinca, 2) motivi i okolnosti koje doprinose njihovom interesu i uključenju tj. da li su uključeni iz oportunističkih razloga ili su se identificirali iz ličnih značajnijih razloga 3) njihova vjerska i kulturološka pozadina (gdje odgovara) i 4) uticaj kolega ili uticaj grupe. Premda se u literaturi u posljednje vrijeme ističe 'normalnost' osoba koje čine ekstremistička krivična djela, dokazi koji se pojavljuju ukazuju da kod nekih osoba duševna stanja mogu igrati ulogu u njihovom angažmanu i počinjenju krivičnih djela i njihovoj reakciji na intervencije. Intervencije treba da budu urađene prema individualnim prilikama na osnovu procijenjenih rizika i potreba koje uključuju šta, kada i kako se radi s tim osobama te ko vrši intervencije.

Intervencije i vjeroispovijest

84. Nasilni ekstremizam se dešavao u cijelom svijetu, kroz historiju i u ime različitih grupa, zacrtanih ciljeva i ideologija. Gdje je to moguće, kaznene ustanove trebaju osmisliti i implementirati politike, procese, intervencije i prakse za sprečavanje bilo kojeg oblika nasilnog ekstremizma koji je relevantan za njihovu nadležnost. Međutim, upravo sada, postoje određene grupe, zacrtani ciljevi i ideologije koji predstavljaju takav nivo prijetnje sigurnosti država u Evropi i globalno koje zahtijevaju posebnu pažnju i djelovanje. To obuhvata direktan ili indirektan uticaj takvih grupa i u zatvoru i na probaciji. Smatra se da je takozvana IS, Al-Qaida i srodne grupe predstavljaju takvu prijetnju. Pristupi kojim se sagledavaju i ispravljaju pogrešne interpretacije i zablude islamskog svetog pisma, argumenti i vrijednosti se smatraju bitnom komponentom mnogih međunarodnih programa deradikalizacije. Slično tome, nastava se takođe koristi da se pokuša i osigura da počinitelji krivičnih djela dobiju odgovarajuće vjersko obrazovanje (bez pogrešnih tumačenja ili zabluda) da bi postali otporni na taj ekstremizam ubuduće.

85. Postoji malo empirijskih dokaza o tome koje su teološki-potkrijepljene intervencije deradikalizacije djelotvorne, premda se komponente pažljivo predlažu. One obuhvataju svojstva poput intervencija koje se vrše u okviru holističkog pristupa koji se bavi psihološkim, socijalnim (kao i porodičnim) i praktičnim pitanjima povezanim sa djelotvornim odvratanjem i reintegracijom; predavače u nastavi koji su dobro obrazovani, informisani, pouzdani, kompetentni, mudri i suosjećajni sa samopouzdanjem kojim mogu pobiti uvjerenja koja dopuštaju nasilje; intervencijom treba da se ospore načini razmišljanja koja podržavaju nasilje, uključujući razmišljanja na način "mi i oni" a dijalog treba biti sadržajan, fokusiran, po mjeri i obuhvatati ključne teme koje dovoljno traju.

86. Osobe koje vrše intervenciju treba da znaju da je utvrđeno da su prakticanje vjere i vjerski identitet unaprijedili rehabilitaciju mnogih počinitelja krivičnih djela i podržali odvratanje. Pored toga, prilike da se razvija i izrazi vjerski identitet mogu posebno biti korisne u razvoju i održavanju pozitivnog osjećaja o sebi i uspješnog usmjeravanja života (uključujući i podnošenje zatvora i prihvatanje činjenice o počinjenju krivičnih

djela). Značajnom pažnjom i senzitivnošću treba osigurati da se prakticiranje vjere, posvećenost i opredjeljenje automatski ne poistovjećuju sa interesom ili umiješanošću u nasilni ekstremizam. Poštovanje, interes za i podrška vjerskom identitetu u svakodnevnim interakcijama mogu takođe odigrati važnu ulogu u promoviranju rehabilitacije i razvijanju otpornosti na nasilni ekstremizam. Isto tako, osoblje treba da hrabro preispituje i suprostavlja se ponašanju koje je nedolično, potencijalno štetno i protiv zatvorskih pravila i politike; čak i ako počinitelji smatraju da takvo ponašanje njihova vjera opravdava. Osoblje treba da bude osposobljeno da stupa u pozitivnu interakciju sa svim počiniteljima krivičnih djela, bez obzira na razlike u identitetu, npr. spolu, rasi, vjeroispovijesti, klasi, itd. Te interakcije mogu igrati važnu ulogu u sprečavanju većih podjela na 'nas i njih' između osoblja i počinitelja krivičnih djela i problematičnih stavova i ponašanja koje ta podjela može izazvati. Pitanja koja se tiču stavova nekih počinitelja prema članovima osoblja ženskog spola, jednakosti spolova i zakona i vrijednosti društva treba otvoreno, hitno i adekvatno rješavati.

Forma i izvršenje intervencije

87. Osobe koje vrše intervenciju trebaju pažljivo razmotriti kako se intervencije trebaju izvršiti da bi dale najbolje rezultate. Trenutno postoji malo empirijskih dokaza koji pokazuju da li ciljane programe treba provoditi jedan-na-jedan ili u grupi. Brojni su razlozi zašto provođenje ciljanih programa jedan-na-jedan može biti adekvatnije od njihovog provođenja u grupi poput smanjenja potencijalnog negativnog uticaja dinamike grupe (uključujući pritisak i uznemiravanje kolega) u sprečavanju odvratanja; nastojanja da se pojedinci ponovo povežu sa njihovim ličnim identitetom (i smanjenje uticaja njihovog grupnog identiteta) i povećanja njihovog samopouzdanja da otkriju informacije o njihovoj umiješanosti ili postupcima. Međutim, postoje takođe i razlozi zašto intervencije zasnovane na grupi mogu potencijalno biti od veće koristi poput toga da potencijal drugih učesnika u grupi bude efektivniji – od instruktora – u osporavanju stavova i uvjerenja jednih u odnosu na druge; podrška kolega može olakšati promjenu ličnosti a članovi grupe mogu biti uzor prosocijalnog razmišljanja i ponašanja. Osobe koje vrše intervencije i rukovodioci trebaju pažljivo razmisliti o mogućim argumentima „za“ i „protiv“ u pogledu forme provođenja intervencije u odnosu na potencijalne učesnike i zacrtane rezultate programa.

88. Ko vrši intervencije zavisi od prirode, ciljeva i zacrtanih rezultata intervencije i bitnih pojedinosti u vezi sa počiniteljem, kao i mjesta gdje se nalazi. Za specijalističke, ciljane programe će vjerovatno trebati obezbijediti osobe koje posjeduju specijalističko znanje, vještine ili iskustvo (uključujući i kredibilitet) poput psihologa, probacijskih službenika, vjerskih učenjaka ili bivših nasilnih ekstremista (vidi tačke 160 -162). Ovakvo znanje može takođe doprinijeti osposobljavanju osoblja u provođenju generalnijih aktivnosti uključujući svakodnevne interakcije sa počiniteljima krivičnih djela. Posebno pažnju treba posvetiti tome da se obezbijedi da osobe koje su uključene u intervencije budu adekvatno provjerene i te im treba pružiti podršku kako bi bili otporni na korupciju, samoradikalizaciju i zastrašivanje od strane ekstremnih počinitelja krivičnih djela. To može uključiti održavanje redovnih nadzornih i sesija podrške u cilju praćenja pitanja otpornosti.

89. Gdje je moguće, osobe koje vrše intervencije ne trebaju da vrše procjene rizika. Ovo u cilju minimiziranja sukoba uloga i optimiziranja povjerenja i napretka u intervencijama. Međutim, osobama koje provode intervencije treba pružiti podršku i nadzor i staviti im do znanja da odgovaraju za svoje postupke i odluke i da trebaju podnositi jasne izvještaje o ostvarenom napretku i problemima da bi se potkrijepile procjene rizika i donošenje ostalih odluka. Tajnost podataka u toku procesa intervencije se treba poštivati u onoj mjeri u kojoj neće ometati sigurnost i sprečavanje kriminala.

90. Takođe je potvrđeno da su saznanja i dokazi o djelotvornim intervencijama usmjerenim ka ciljnim grupama a ne pojedincima ograničeni. Ovo uključuje intervencije kojima se nastoje ojačati grupe da kolektivno poduzimaju mjere na smanjenju njihovog opredjeljenja za upotrebu nasilja u cilju ostvarivanja svojih političkih ciljeva. Takvi pristupi mogu imati posebnu vrijednost i značajnije rezultate od intervencija fokusiranih na pojedince. Međutim, takve intervencije se trebaju vršiti samo uz poseban oprez i brigu i na osnovu informacija dobijenih adekvatnim istraživanjem, iskustvom i na osnovu raspoloživih saznanja.

Nadzor probacije

91. Pored drugih široko prihvaćenih osnovnih ciljeva probacije javna sigurnost i smanjenje rizika/promoviranje odvratanja se smatraju isto tako važnim kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela kao i drugih tipova počinitelja krivičnih djela. Probacijsko osoblje treba da u potpunosti iskoristi dogovore o saradnji između više različitih agencija radi kontrole rizika, efikasnog rješavanja kršenja dozvola (uključujući i adekvatnu primjenu vraćanja u zatvor) i nastojati da osigura prisustvo i poštovanje ograničenja propisanih dozvolom. Potvrđeno je da strogi uslovi dozvole izlaska mogu ugroziti ostale zacrtane ciljeve poput potsticanja zapošljavanja i ponovnog uspostavljanja dobrih porodičnih odnosa. Radi kontrole rizika, probacijsko osoblje treba da izgradi konstruktivne odnose sa osobama na uvjetnoj slobodi i da ih motivira da se uključe u proces nadzora. Što se tiče fokusa nadzornih sesija, dobra praksa ukazuje da potsticanje osoba na uvjetnoj slobodi da budu otvoreni i da razvijaju kritičko razmišljanje (o tome kako tumače informacije i formiraju svoje poglede na svijet); da razvijaju uravnoteženiji identitet (a ne da se identifikuju isključivo sa ekstremističkom grupom,

stvari za koju se bore i/ili ideologijom); da odbijaju opravdanost nasilja u cilju rješavanja nepravde i da rješavanje negiranja/minimiziranja njihovih krivičnih djela može doprinijeti efektivnoj kontroli rizika i upravljanju predmetima. U pogledu upravljanja okolnostima osobe na uvjetnoj slobodi radi ostvarivanja upravo ovog cilja, pomaganje osobama na uvjetnoj slobodi da razvijaju pozitivne društvene mreže i da odustanu od antisocijalnih mreža; jačanje/popravljavanje porodičnih veza (kada je to potrebno) i podrška kroz obuku, zapošljavanje i obrazovanje su se pokazali kao korisni pristupi.

Upravljanje nasilnim ekstremnim počiniteljima

Razmjena informacija

Sporazumi o razmjeni informacija

92. Poštujući postojeće zakone o zaštiti podataka, postojeće sporazume o razmjeni podataka treba koristiti u svrhu razmjene informacija ili obavještajnih podataka između agencija i organizacija uključujući i agencije za sprovođenje zakona. Ukoliko se dođe do zaključka da ovi sporazumi nisu adekvatni za specifične namjene u sprečavanju počinjenja ekstremističkih krivičnih djela i borbi protiv terorizma, potrebno je postići nove sporazume.

Upravljanje informacijama

93. Informacije i obavještajni podaci se trebaju razmjenjivati na siguran, kontrolisan način uz redovno i adekvatno dostavljanje obavještajnih podataka policiji i relevantnim partnerskim agencijama. Obavještajne podatke treba propisno čuvati, razmjenjivati i kontrolisati u spisima predmeta. Dogovori o razmjeni podataka mogu zahtijevati da se određene povjerljive informacije trebaju dovesti na određeni nivo prikrivenosti (prečistiti) radi smanjenja njihove tajnosti ili da se sa njih skine oznaka tajnosti. Informacije se nakon toga mogu razmjenjivati sa drugim primateljima, bez ugrožavanja osjetljivosti podataka. Ograničenja u tajnosti podataka trebaju da se eksplicitno prenesu svim počiniteljima krivičnih djela koji odluče da otkriju informacije u toku procjene, intervencije ili drugih povezanih aktivnosti.

Primatelji

94. Informacije treba razmjenjivati – u skladu sa domaćim zakonom i međunarodnim standardima ljudskih prava – sa i od strane nadležnih agencija i organizacija radi dostavljanja informacija u cilju donošenja odluka i mjera o riziku, kazni i izlasku iz zatvora. Triangulacija informacija i obavještajnih podataka iz različitih izvora, prilika i metoda je od ključne važnosti za izgradnju sveobuhvatne i tačne slike za donošenje odluka na osnovu kompletnih informacija. To može podrazumijevati razmjenu informacija (uključujući, kada je to potrebno, tajne podatke) sa neformalnim organizacijama iz privatnog ili neprofitnog sektora koje mogu imati ključne uloge u postojećoj kontroli počinitelja krivičnih djela. To obuhvata informacije o osuđenim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela kao i o onima koji nisu osuđeni za ekstremistička krivična djela ali za koje partner ili partneri misle da su radikalizirani, na osnovu dokaza. Potrebno je koristiti redovne sastanke, brifinge i biltene za podizanje nivoa svijesti da se osigura efektivna razmjena informacija. Neophodno je uspostaviti jasna pravila u vezi sa čuvanjem tajnosti informacija kao i dobro definisane uloge svih partnera u cilju razvijanja povjerenja.

95. Prijetnja i posljedice terorizma i nasilnog ekstremizma nisu ograničene na jednu državu ili naciju već su one međunarodne i globalne. Prema tome, sve države članice trebaju nastojati ojačati međusobnu saradnju i koordinaciju u oblasti razmjene informacija i obavještajnih podataka. Zatvorsko i osoblje probacijske službe sa specifičnim ulogama i odgovornostima u razmjeni obavještajnih podataka trebaju nastojati ojačati dogovore o razmjeni informacija kada se zatvorenici prebacuju u druge države.

Korištenje obavještajnih podataka

96. Informacije i obavještajni podaci se trebaju koristiti oprezno, adekvatno i srazmjerno njihovoj namjeni. Često se obavještajni podaci ne mogu (jednostavno) koristiti unutar procesa (npr. profesionalnih procjena), bez obzira na donošenje odluka na osnovu informacija. Ovo često dovodi do nejasnoća u sistemu, kada se informacije koje se ne mogu razmjenjivati službeno razmjenjuju neformalnim sredstvima (tj. verbalno). Potrebno je utvrditi smjernice o tome kako se obavještajni podaci trebaju koristiti u različite svrhe radi minimiziranja nejasnoća i jačanja povjerenja u njihovo adekvatno korištenje. To može zahtijevati blisku saradnju između članova osoblja koji imaju različite ali komplementarne uloge.

Sporna pitanja u komunikaciji

97. Cjelokupno zatvorsko i probacijsko osoblje treba znati kako prosljeđivati informacije, obavještajne podatke ili lične probleme u vezi sa određenim počiniteljima krivičnih djela vezano za pitanja ekstremizma. Oni trebaju znati gdje, kako i ko treba prosljeđivati informacije jasnim kanalima poput sistema za

prosljeđivanje, sistema za informativne/obavještajne izvještaje i sastanke osoblja. Službe mogu odlučiti da imaju sisteme namjenski određene za ovu svrhu ili imati jasne politike o tome kako se to može postići pomoću postojećih sistema. Kada je to moguće, sistemi 'uživo' se trebaju razviti i održavati radi praćenja osoba za koje se smatra da 'izazivaju zabrinutost' tj. osoba zainteresiranih ili uključenih u ekstremizam i ekstremističke aktivnosti.

Razmjena informacija radi edukacije ostalih zainteresiranih strana

98. Bitno je prepoznati da postoje i druge zainteresirane strane koje bi mogle imati koristi od razmjene informacija. Na primjer, u toku pritvora i suđenja bitno je razmjenjivati informacije da bi javni tužilac i sudije bile dobro obaviještene o procesima radikalizacije, ekstremizmu i riziku. Ovo je također važno u pogledu odluka da li odrediti pritvor ili gdje, da li koristiti alternativne sankcije i mjere i koje službe trebaju biti uključene u izvršenje sankcija i mjera.

Prikupljanje informacija i obavještajnih podataka

99. Službe trebaju koristiti sva raspoloživa zakonska sredstva i obavještajne izvore radi prikupljanja informacija o nasilnim ekstremističkim aktivnostima i počiniteljima krivičnih djela. To obuhvata planiranje terorističkih akcija, informacije o radikalizaciji počinitelja krivičnih djela i ostalim aktivnostima i planovima. To uključuje prikupljanje i evaluaciju informacija prikupljenih kroz komunikaciju zatvorenika, analizu zapaženog ponašanja u zatvorima ili u zajednici i razmjenu informacija između relevantnog osoblja i agencija. Informacije se mogu prikupljati iz istražnih i sudskih dokaza, iz ponašanja nakon suđenja u zatvoru, iz stavova i postupaka i programa prije izlaska iz zatvora. Te informacije su od suštinske važnosti za procese odlučivanja i akcije rukovodstva nakon toga poput provjere rizika, procjene rizika, intervencija, nadzora i aktivnosti praćenja.

Saradnja između raznih agencija i ustanova

100. Odgovornost za sprečavanje vršenja ekstremističkih krivičnih djela, postupanje sa ekstremističkim počiniteljima krivičnih djela i njihovo uspješno integrisanje u društvo nije samo odgovornost kazneno-popravnih službi, ili zakonom propisanih službi, već i raznih agencija i organizacija. One mogu uključivati privatne i dobrotvorne organizacije, policiju, tajne obavještajne službe, stambene zadruge, biroe za zapošljavanje, socijalne radnike, lokalne vlasti/općine, vjerske predstavnike, itd. S obzirom na to da je sprečavanje nasilnog ekstremizma prioritet mnogih agencija i organizacija, saradnja više agencija predstavlja osnovu za sagledavanje ovog pitanja. Zadatak agencija bi trebao biti da pojašne koje informacije trebaju pribaviti od drugih agencija da bi uspješno okončale svoj posao.

101. Efikasna intervencija zahtijeva održavanje objedinjenih spisa predmeta da bi se omogućila procjena napretka i osigurao kontinuitet tretmana, omogućio nadzor tamo gdje je to potrebno. Pristup takvim spisima i njihovo korištenje olakšaće komunikaciju i saradnju između različitih agencija.

Struktura dogovora između više agencija

102. Kada je to moguće, dogovori ovih agencija za postupanje sa ekstremnim počiniteljima krivičnih djela ili radikaliziranim počiniteljima krivičnih djela trebalo bi da prihvate postojeće, efikasne međuagencijske dogovore za postupanje prema drugim vrstama počinitelja krivičnih djela (kao što su počinitelji seksualnog delikta ili oni koji su uključeni u organizovani kriminal ili bande). Ovo može biti efikasnije, ekonomičnije i korisnije od razvijanja novih struktura po kojima su agencije manje upoznate sa pitanjem radikalizacije. Ne postoji univerzalni model za saradnju među agencijama a izabrane strukture treba da se uklope u lokalne prilike.

Ciljevi

103. Svim partnerima treba da budu jasni zajednički ciljevi agencija i oni treba da preuzmu vlasništvo nad svojim konkretnim ulogama i odgovornostima. Zatvorske i probacijske službe naročito treba da budu kooperativne u radu i da sarađuju sa drugim organizacijama i agencijama.

Fokus

104. Dogovori agencija treba da se fokusiraju kako na pitanja sigurnosti tako i na pitanja rehabilitacije. Ovo su više komplementarna nego suprotstavljena pitanja. Mogućnosti da se olakša ili održi odvratanje i odustajanje moraju se izbalansirati sa elementima bezbjednosti. Dok mogućnosti mogu biti limitirane u određenim kontekstima, osoblje treba da razmišlja kreativno o tome na koji način koristiti postojeće odnosno razvijati nove mogućnosti. Ako se pojedincima ne da sloboda da uspostave nove prosocijalne odnose,

interese ili zanimanja mala je vjerovatnoća da će se promijeniti ili umanjiti njihova uključenost odnosno identifikacija sa ekstremističkim grupama, ciljevima ili ideologijama. Inače, drakonska (stroga) ograničenja slobode mogu još više pogoršati angažman podsticanjem nezadovoljstva, percepcija 'nas i njih' i jačanjem njihovog ekstremističkog identiteta.

105. Kada počinitelji krivičnih djela izdržavaju kazne u zajednici, probacijsko osoblje (ili neko sličan) će vjerovatno biti ključne službene osobe uključene u koordiniranje i obezbjeđenje prilika i praktičnih dogovora. Određene okolnosti ekstremnih počinitelja krivičnih djela mogu spriječiti njihov pristup osnovnim životnim potrebama, kao što su pristup bankovnom računu ili stambeno zbrinjavanje. Strateška podrška i podrška višeg nivoa mogu biti potrebni probacijskim službenicima (ili sličnom osoblju) u nastojanju da uspostave praktične dogovore koji mogu razuvjeriti organizacije i pružiti im sigurnost u pružanju prilika za ovu grupu počinitelja krivičnih djela.

Zajednički jezik i pristupi

106. Probacijske i zatvorske službe i, gdje je to moguće, druge agencije i organizacije, trebaju nastojati da koriste iste definicije, jezik, znanje i razumijevanje i alate (procjene, intervencije) prilikom razmatranja ovih pitanja. Ovim se mogu postići mnoge koristi uključujući kontinuitet pristupa intervenciji između zatvora i zajednice, zajedničke procjene i intervencije, bolja komunikacija i razumijevanje između agencija i organizacija, poboljšana razmjena informacija i dosljedno i opravdano odlučivanje.

Saradnja između agencija

107. Povjerenje je ključna komponenta efikasne saradnje između više agencija kao i savladavanje prepreka u vezi sa razmjenom informacija. Jednostavni praktični koraci mogu pomoći u uspostavljanju povjerenja a time i saradnje između pojedinaca, agencija i organizacija. To podrazumijeva upućivanje osoblja iz različitih agencija i organizacija na jednu lokaciju (npr. probacijski službenici u policijskim stanicama), osiguravanje recipročne razmjene informacija (za uzajamnu korist), u skladu sa domaćim zakonom i međunarodnim standardima o ljudskim pravima kojim se jasno upućuje kako druge strane mogu pomagati jedna drugoj u ostvarivanju zajedničkih ciljeva i aktivno pomagati jedna drugoj kada se to zatraži. Saradnja više agencija treba da se ustanovi na različitim nivoima vlasti. Odgovornost je veoma važna pošto različiti partneri možda ne djeluju na isti način.

Razmatranje specifičnih grupa

Maloljetnici i mlađe odrasle osobe

108. Postoje određena pravila i propisi kojim se reguliše na koji način se trebaju razmatrati status i potrebe maloljetnika i mlađih odraslih osoba u kontekstu krivičnog pravosuđa, na primjer Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode i Preporuka Vijeća Evrope CM/Rec (2008)11 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počiniocce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije i mjere. Većina tačaka u ovim smjernicama smatra se primjenjivim i na mlade ljude. Konstatovano je da su često maloljetnici i mlađe odrasle osobe još uvijek u procesu razvijanja svoje ličnosti i identiteta i da imaju određene potrebe, slabosti ili okolnosti koje je potrebno pažljivo razmotriti u vezi sa pitanjima vezanim za ekstremizam. Na primjer, izvjesni faktori mogu učiniti neke mlade ljude naročito podložnim indoktrinaciji i radikalizaciji kao što je njihov nivo zrelosti, težnja za željom da se 'uklope' među svoje vršnjake i da im pripadaju, želja da se suprotstave autoritetima i takođe da istražuju i eksperimentišu sa različitim ulogama i identitetima. Pored toga, mladi ljudi mogu više težiti da se uključe u ekstremističke grupe zato što one pružaju druge oblike podrške, kao što su zaštita i novac, a na ponašanje mladih ljudi mogu naročito izvršiti uticaj njihove online aktivnosti i angažovanje u društvenim medijima. Takve okolnosti i pitanja mogu se primijeniti na punoljetne osobe ali se ona mogu naročito odnositi na mlade.

109. Ova pitanja možda treba pažljivije razmatrati u odnosu na preporuke za izricanje kazni, smještaj mlađih odraslih osoba, opcije intervencije i procjenu rizika. Na primjer, naročito treba obratiti pažnju na njihov smještaj i komunikaciju sa drugim punoljetnim počiniteljima krivičnih djela, naročito sa poznatim nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela; intervencije možda trebaju biti naročito osjetljive na njihov interes za ekstremizam koji je 'razvojna faza', uz oprez da se mlađe odrasle osobe ne etiketiraju kao ekstremisti ili da se ne osnaži njihov ekstremistički identitet i procjena rizika možda treba da uzme u obzir specifične osobine i okolnosti mlađih odraslih osoba u razumijevanju njihovog prošlog i budućeg ponašanja. Takođe je vjerovatno da će mlađe odrasle osobe biti počinitelji u prvom pokušaju ili strani teroristi za koje su obezbjeđene posebne smjernice u ovom odjeljku.

Žene počinitelji krivičnih djela

110. Saznanja o ženama - ekstremnim odnosno radikaliziranim počiniteljima krivičnih djela rastu premda su konkretna saznanja i dalje ograničena o tome kako sa njima treba postupati u poređenju sa drugim ženama - počiniteljima krivičnih djela u kazneno-popravnim ustanovama. Iako mogu postojati jasni razlozi i motivacije zašto se neke žene uključuju u ekstremističke aktivnosti (kao što je poziv na sestinstvo i vjersku slobodu) čini se da se mnoge takođe uključuju iz istih razloga kao i muškarci. Kao što je slučaj sa muškarcima, motivi njihovog uključivanja i činjenja krivičnih djela kao i uloge koje prihvataju u ekstremističkim grupama su kompleksne i variraju bez jednostavnih profila. Osoblje treba prepoznati i ocijeniti aktivnu i učesničku ulogu i sposobnost da žene - počinitelji krivičnih djela mogu doprinijeti nasilnom ekstremizmu. Kao što je slučaj sa drugim ženama - počiniteljima krivičnih djela, pristupi bi trebalo da primjereno odgovaraju njihovim konkretnim potrebama, perspektivama i prioritetima. Na primjer, korištenje ženskih članova osoblja ili muških i ženskih članova osoblja zajedno može pomoći u izgradnji prijateljskog odnosa i saradnje prilikom intervencija. Traženje pomoći od njihovih porodica i zajednica, unapređenje odnosa sa njihovom djecom i njihovih društvenih vještina i korištenje mentora takođe mogu biti veoma korisni u pomaganju kod odvratanja i deradikalizacije. Takođe treba priznati da žene mogu odigrati značajnu i krucijalnu ulogu u borbi protiv nasilnog ekstremizma kroz mnoštvo uloga, ne samo u ličnim, odnosno privatnim ulogama majki, sestara i prijateljica već i kroz uticaj na politiku, proces i praksu u različitim kazneno-popravnim službama. Konačno, treba navesti da su mnoge žene - počinitelji krivičnih djela takođe i mlade osobe, počinitelji u prvom pokušaju i/ili strani teroristi.

Počinitelji u prvom pokušaju

111. Mnoge osobe osuđene zbog ekstremističkih krivičnih djela nemaju raniju odnosno značajniju kriminalnu prošlost. Postoje određene okolnosti vezane za ovu grupu kada probacijsko osoblje možda treba biti opreznije po pitanju preporuka za izricanje najadekvatnijih kazni. Kada su te osobe samo periferno uključene u ekstremističke grupe odnosno ciljeve, njihova krivična djela se smatraju manje ozbiljnim odnosno oni pokazuju značajno razočarenje svojom uključenošću (tj. oni su se povukli). Preporuke za izdržavanje kazni u zajednici, gdje je to pravno moguće, mogu biti primjerenije.

112. Neki počinitelji u prvom pokušaju mogu biti i takozvani 'borci na stranim ratištima' tj. osobe koje putuju u inostranstvo u državu koja nije država njihovog boravka odnosno državljanstva kako bi se angažovali, poduzimali, planirali, pripremali se, izvodili ili na drugi način podržavali terorističku aktivnost ili da bi održavali ili prošli obuku da to čine. Postoji izvjesna zabrinutost da će takve osobe (od kojih su mnogi mladi ljudi) predstavljati još veću prijetnju u smislu činjenja terorističkih aktivnosti po povratku u svoje domovine ili u tranzitne zemlje. Potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere opreza i identifikacije boraca sa stranih ratišta koji dolaze u zatvor ili u probacijske službe. Takve osobe možda nisu osuđene ili se za njih ranije sumjalo da su umiješani u takve aktivnosti. Efikasna razmjena informacija među državama članicama i oslanjanje na informacije drugih agencija (kao što je Interpol) mogu pomoći prilikom te identifikacije, posebno kada se pojedinci deportiraju između država. Kao što je slučaj kod svakog počinitelja u prvom pokušaju, procjena rizika kod ove grupe je ključna da bi se utvrdili odgovarajući i proporcionalni odgovori na rizik/prijetnju koju predstavlja svaki pojedinac i da se ne bi dalje radikalizirali, reradikalizirali odnosno ojačala njihova identifikacija sa ekstremistima. Shvatanje motiva, razloga i okolnosti zbog kojih pojedinci postaju angažovani, ostaju angažovani i vraćaju se u svoje zemlje je od ključne važnosti u ovom procesu. Kontrola rizika i programi reintegracije trebaju odgovoriti na ove konkretne okolnosti, uključujući i reakciju na razočarenje u uključenost i traumu gdje je potrebno. Osoblje treba da bude na oprezu kod lažnih izjava (o razočarenju, na primjer) koje se koriste kako bi se obmanule vlasti da se ne posvećuju onima koji mogu predstavljati trajnu prijetnju. Naročita pažnja će se trebati posvetiti znanju, obuci i vještinama koje su pojedinci možda stekli u inostranstvu a koji mogu ojačati njihovu sposobnost da podržavaju ili izvrše nasilni ekstremistički akt (uključujući upotrebu sofisticiranog oružja, tehnologije i tehnike onemogućavanja nadzora). Službe takođe trebaju izgraditi svoje kapacitete kako bi se mogle nositi sa potencijalnim brojem stranih terorista koji se mogu vratiti narednih godina.

Ključne tačke:

- Ciljane intervencije kod nasilnih ekstremista treba da budu prilagođene određenim okolnostima datog zatvora i/ili regiona i treba da se grade na stručnom znanju i rezultatima koje nalažu opći pristupi u postupanju sa počiniteljima krivičnog djela.
- Prilike za rehabilitaciju treba da upotpunjuju sigurnosne aranžmane kako bi se osnažili pojedinci da zadovolje svoje potrebe na prosocijalni, legitiman i legalni način i da odustanu od nasilnog ekstremizma.
- Ciljane intervencije treba vršiti na osnovu pojedinačno procijenjenih rizika i potreba i da imaju jasne, opravdane ciljeve i rezultate.
- Odgovornost, praćenje i evidentiranje napretka su dijelovi od ključne važnosti za izvršenje intervencija.
- Intervencije bi trebalo da se zasnivaju na stečenom znanju i razumijevanju aktuelnih najboljih praksi i načela efikasnih intervencija.
- Intervencije se trebaju fokusirati na uticaj na promjenu prirode odnosa/identifikacije pojedinca sa ciljem, ideologijom ili ekstremističkom grupom kao i na pobijanje uvjerenja i percepcija kojim se opravdava nasilje.
- Glavni ciljevi zaštite javnosti i smanjenja rizika/zagovaranja odustajanje trebaju usmjeriti rad probacijskih službenika koji nadziru nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela na uvjetnoj slobodi u zajednici.
- Potrebno je poduzeti različite mjere u cilju omogućavanja razmjene informacija i obavještajnih podataka uključujući formalne sporazume, redovne sastanke između partnera, sisteme "u realnom vremenu" kojima se prate osobe koje izazivaju zabrinutost i uspostaviti jasne procese za članove osoblja za upućivanje pitanja koja izazivaju zabrinutost.
- Dogovori među agencijama bi trebalo da koriste postojeće dogovore koliko je to moguće, da imaju jasne zajedničke ciljeve i odgovornosti i uloge i, koliko je to moguće, da imaju zajednički jezik, znanje i alate.
- Dogovori među agencijama se trebaju fokusirati kako na sigurnost tako i na napore u cilju rehabilitacije i pružiti mogućnosti koje mogu pomoći da se promijeni interes za i uključenost pojedinca u ekstremizam.
- Gdje je moguće, agencije i organizacije bi trebale razmjenjivati znanje i koristiti isti jezik, pojmove i alate u cilju kontrole ekstremnih počinitelja krivičnih djela i sprečavanja nasilnog ekstremizma.
- Posebnu pažnju treba posvetiti kontroli specifičnih grupa kao što su mladi, žene - počinitelji krivičnih djela i počinitelji krivičnih djela u prvom pokušaju.

Dodatna literatura**Opšta literarura & resursi**

- Global Counterterrorism Forum (2012). *Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders*.
<https://www.thegctf.org/documents/10162/38330/Rome+Memorandum-English>
- Radicalisation Awareness Network (2016) Dealing with radicalisation in a prison and probation context, RAN Prisons and Probation - Practitioners Working Paper.
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-network/docs/ran_p_and_p_practitioners_working_paper_en.pdf
- International Centre for Counter-Terrorism (2012). Roundtable Expert Meeting & Conference on Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders: Core Principles & Good Practices.
<http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Background-Paper-Rehab-Core-Principles-Good-Practices.pdf>

- A.Silke (2014) Prisons, Terrorism & Extremism, Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform. Oxon, U.K: Routledge
- Hamm, M. *The Spectacular Few: Prisoner Radicalisation and the Evolving Terrorist Threat*. New York: University Press, 2013.
- Bjørge, T. & Horgan, J. (2009) *Leaving Terrorism Behind*. Oxon: Routledge.
- Ramalingham, V. (2014) *On the Front-Line: A Guide to Countering Far-Right Extremism*. Institute of Strategic Dialogue.
- TerRa Toolkit - Community resources: Manual for Prison Officers - <http://terratoolkit.eu/>

Poseba literatura & resursi

Izrada i provođenje programa i intervencija

- Global Counter Terrorism Forum and United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (2013) *Building on the GCTF's Rome Memorandum: Additional Guidance on the Role of Psychologists/Psychology in Rehabilitation and Reintegration Programmes*.
- Global Counter Terrorism Forum and United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (2013) *Building on the GCTF's Rome Memorandum: Additional Guidance on the Role of Religious Scholars and other Ideological Experts in Rehabilitation and Reintegration Programmes*.
- Dean, C (2016) "Addressing Violent Extremism in Prisons and Probation: Principles for Effective Programmes and Interventions". *Global Center for Cooperative Security*, Policy Brief.
- Dean, C (2014) The healthy identity intervention: The UK's development of a psychologically informed intervention to address extremist offending. In A.Silke (ed) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. Oxon: Routledge.
- Veldhuis, T. "Designing Rehabilitation and Reintegration Programmes for Violent Extremist Offenders: A Realist Approach". *The International Centre for Counter-Terrorism - The Hague 3, no. 2 (2012)*, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Veldhuis-Designing-Rehabilitation-Reintegration-Programmes-March-2012.pdf>
- Horgan J. and K. Braddock. "Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalisation Programmes". *Terrorism and Political Violence*, no. 22 (2010).
- John Horgan, "Fully Operational? The Ongoing Challenges of Terrorist Risk Reduction Programmes," *E-International Relations*, 2013, <http://www.e-ir.info/2013/07/29/fully-operational-the-ongoingchallenges-of-terrorist-risk-reduction-programs/>
- Sam Mullins, "Rehabilitation of Extremist Terrorists: Learning From Criminology," *Dynamics of Asymmetric Conflict* 3, no. 3 (2010): 162-193
- El-Said, H. (2012). *Deradicalising Islamists: Programmes and their Impact in Muslim Majority States*. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.
- German Länder Working Party "Dealing with radical Islamist prisoners", Final report, 18 April 2016 : <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202016/Final%20report%20L%C3%A4nder%20Working%20Party.pdf>
- Sarah V. Marsden (2015): Conceptualising 'success' with those convicted of terrorism offences: Aims, methods, and barriers to reintegration, *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, DOI: 10.1080/19434472.2014.1001421.
- Wilkinson, B. (2015). Do leopards change their spots? Probation, risk assessment and management of terrorism-related on licence in the UK. In A.Silke (ed) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. Oxon: Routledge.
- Ferguson, Neil (2015) Northern Irish ex-prisoners: the impact of imprisonment on prisoners and the peace process in Northern Ireland. In A.Silke (ed) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. Oxon: Routledge.

Mladi počinitelji krivičnih djela

- Organization for Security and Co-operation in Europe (2012). *Youth Engagement to Counter Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism*. Report on Findings and Recommendations.

Strani teroristički borci

- Global Counter Terrorism Forum (2014) *Foreign Terrorist Fighters (FFT) Initiative, The Hague - Marrakech Memorandum on Good Practices for A More Effective Response to the FFT Phenomenon*.

<https://www.thegctf.org/Portals/1/Documents/Framework%20Documents/A/GCTF-The-Hague-Marrakech-Memorandum-ENG.pdf>

- Radicalisation Awareness Network (2013). *Declaration of and Good Practices for Engagement with Foreign Fighters for Prevention, Outreach, Rehabilitation and Reintegration*
<http://www.icct.nl/download/file/RAN-Declaration-Good-Practices-for-Engagement-with-Foreign-Fighters.pdf>
- Entenmann, E., Van der Heide, L., Weggemans, D. and J. Dorsey “*Rehabilitation for Foreign Fighters? Relevance, Challenges and Opportunities for the Criminal Justice Sector*”, The International Centre for Counter-Terrorism - The Hague 6, no. 5 (2015).

Žene počinitelji krivičnih djela

- Naureen Chowdhury Fink and Liat Shetre (2013) *The Roles of Women in Terrorism, Conflict, and Violent Extremism: Lessons for the United Nations and International Actors*. Center on Global Counterterrorism Co-operation
http://www.globalcenter.org/wp-content/uploads/2013/04/NCF_RB_LS_policybrief_1320.pdf
- Global Counter Terrorism Forum (2014) *Good Practices on Women and Countering Violent Extremism*
<https://www.thegctf.org/Portals/1/Documents/Framework%20Documents/A/GCTF-Good-Practices-on-Women-and-CVE.pdf>
- Radicalisation Awareness Network (2015) *The Role of Gender in Violent Extremism*, RAN Issue Paper
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_gender_dec2015_en.pdf

POGLAVLJE 5: UPRAVLJANJE LIČNOM I OPŠTOM SIGURNOŠĆU NASILNIH EKSTREMISTA U ZATVORU I NA PROBACIJI

Uvod

113. Problem balansiranja mjera bezbjednosti sa rehabilitacijom nije svojstven samo nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela, ali neke osobine i rizici koji se odnose na ovu grupu počinitelja krivičnog djela doista zaslužuju da se posebno razmotre. Lična i opšta sigurnost u ovom Priručniku se definišu kao mjere koje se poduzimaju u fizičkoj sredini i u odnosu na kontakt sa drugima kako bi se osiguralo da se minimiziraju sljedeći rizici koje bi mogli predstavljati ekstremni počinitelji krivičnog djela:

- Rizik od ozljeđivanja samih sebe, drugih počinitelja krivičnih djela, članova osoblja ili posjetilaca koji dolaze izvana (opći rizik koji se odnosi na većinu počinitelja krivičnih djela);
- Rizik od bijega (opći rizik koji se odnosi na većinu počinitelja krivičnih djela);
- Rizik od vrbovanja drugih osoba unutar odnosno izvan zatvora (poseban rizik koji se odnosi na nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela i bandi / počinitelje krivičnih djela organizovanog kriminala);
- Rizik od stalnog planiranja napada sa grupama unutar / izvan zatvora (poseban rizik koji se odnosi na nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela i bande / počinitelje krivičnih djela organizovanog kriminala).

114. Potvrđeno je da će intervencije koje imaju za cilj rehabilitaciju nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela takođe imati efekat na minimiziranje ličnih i opštih sigurnosnih rizika. O ovome je opširno bilo riječi u prethodnom poglavlju. Važno je istaći da bi se procesi kojima se štiti sigurnost i dobrobit profesionalaca i učesnika trebali razvijati u okviru ovih intervencija. Na primjer, sigurnost i dobrobit bi trebalo da budu redovna tema diskusije, počinitelje krivičnih djela bi trebalo pitati da li dobivaju prijetnje i da li primjećuju korake koji su preduzeti kako bi se poboljšala njihova sigurnost. Kad god je to moguće, zaštitu treba pružiti počiniteljima krivičnih djela kada se primijeti da su pod prijetnjom.

Dinamička sigurnost

115. Mnogi zatvori su već usvojili pristup dinamičke sigurnosti. Smjernice Vijeća Evrope za zatvorske i probacijske službe u vezi radikalizacije i nasilnog ekstremizma daju definiciju ovoga termina. Dinamička sigurnost je koncept i radni metod kojim osoblje daje prednost stvaranju i održavanju svakodnevne komunikacije i interakcije sa zatvorenicima na temelju profesionalne etike. Cilj ovog koncepta je bolje razumijevanje zatvorenika i procjena rizika koje oni mogu predstavljati, kao i osiguranje lične i opšte sigurnosti i reda, čime se doprinosi rehabilitaciji i pripremi za izlazak iz zatvora. Ovaj koncept treba sagledavati u okviru šireg pojma sigurnosti koji takođe obuhvata strukturalno, organizaciono i statičko obezbjeđenje (zidovi, prepreke, brave, rasvjeta i oprema koji se koriste za obuzdavanje zatvorenika kada je to potrebno).

116. Pored strukturalne, organizacione i statičke sigurnosti, dinamička sigurnost se temelji na:

- Pozitivnim odnosima, komunikaciji i interakciji između osoblja i zatvorenika;
- Profesionalizmu;
- Prikupljanju relevantnih informacija;
- Uvidu u i poboljšanje društvene klime u kaznenim ustanovama;
- Odlučnosti i pravičnosti;
- Razumijevanju privatne situacije zatvorenika;
- Komunikaciji, pozitivnim odnosima i razmjeni informacija među svim uposlenicima.

117. Načela na kojima se temelji dinamička sigurnost, kao i njegova primjena, opširno su objašnjeni u UNODC-ovom Priručniku o dinamičkoj sigurnosti i zatvorskoj obavještajnoj službi iz decembra 2015. godine⁶.

118. U slučaju nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela, efikasna dinamička sigurnost bi mogla imati još veću važnost. Vođeni idejama i ideologijom, nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela bi mogli biti posebno osjetljivi na postupanje osoblja prema njima (potvrđujući ili osporavajući njihove poglede na svijet). Sa druge strane, neki nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela su visoko obrazovani, te mogu biti manipulativni. Članovi osoblja bi mogli biti namamljeni u ekstremistički način razmišljanja od strane ovih vještih počinitelja krivičnih djela. Posjedovati znanje i svijest o radikalizaciji i potencijalnom riziku od vrbovanja je značajno radi izbjegavanja neprimjerenih odnosa između počinitelja krivičnih djela i osoblja i korupcije i radikalizacije osoblja.

⁶ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf

Ljudska prava i javno mnijenje

119. Što se tiče dizajniranja mjera lične i opšte sigurnosti u vezi nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela, značajno je da se one zasnivaju na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Vladavina zakona i ljudska prava su temelj demokratskog pogleda na svijet i sistema. Ovaj pogled na svijet se dovodi u pitanje od strane ekstremista koji u konačnici žele da ga zamijene svojim sopstvenim sistemom i pravilima. Ekstremističke grupe će pokušati napasti demokratske vrijednosti tako što će predstavljati situacije u kojima su narušene ove vrijednosti (vladavina zakona i ljudska prava). Ovo predstavljanje ima za cilj delegitimirati temelje demokratskih društava. Kao rezultat toga, bitno je zaštititi ove vrijednosti na svakom nivou.

120. Mjere lične i opšte sigurnosti će biti praćene od strane javnih agencija i organizacija koje se bave ljudskim pravima. Svaku naznaku mučenja i nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kazne treba rješavati efikasno i bez odlaganja. Osoblje i počinitelji krivičnih djela trebaju znati da je takvo ponašanje zabranjeno i da će biti kažnjeno bez izuzetka. Osoblje bi trebalo da poštuje sva ljudska prava, a naročito slobodu izražavanja i slobodu vjeroispovijesti zatvorenika i onih koji su na probaciji. Osoblje bi takođe trebalo da bude svjesno potrebe da se poštuje kulturna i vjerska tradicija.

121. Javno mnijenje i percepcija igraju značajnu ulogu po pitanju poduzimanja sigurnosnih mjera prema nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela. Po svojoj prirodi, teroristički napadi su usmjereni protiv neodređene grupe građana tako da svako može da bude moguća žrtva. Pored toga, obično imaju za cilj neselektivno ubijanje građana. Upravo to izaziva strah zbog kojeg se javnost više plaši nasilnih ekstremista od drugih tipova počinitelja krivičnih djela. Kazne i sigurnosne mjere protiv nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela su veoma često u središtu pažnje javnosti i pažljivo se prate.

Zaštita i sigurnost zatvora

122. Kada je počinitelj krivičnih djela u pritvoru ili je osuđen zbog terorizma ili krivičnih djela vezanih za terorizam i osuđen na zatvorsku kaznu, ili je primijećeno da pokazuje ekstremističko ponašanje u zatvoru, od režima koji je na snazi će zavisiti odluka o tome na koji način treba implementirati sigurnosne mjere. Postoji više načina na koje sistem krivičnog pravosuđa i zatvorski organi mogu izraditi i implementirati poseban set sigurnosnih mjera za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela. One su navedene u daljem tekstu.

Izrada posebne strategije i paketa politika za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela

123. Važno je da domaća i službena tijela sistema krivičnog pravosuđa ugrade u zakon i pravila, preporuke za režim/tretman nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. To nalaže jasne definicije i smjernice o tome ko treba da se 'identificira' kao nasilni ekstremista uz naznaku stepena uključenosti pojedinca u nasilni ekstremizam. Ovo se može, a i ne mora, ograničiti samo na osobe osuđene za krivična djela vezana za terorizam. Utvrđena strategija i smjernice će činiti osnovu za mjere sigurnosti koje treba provoditi. One treba da budu u skladu sa Pravilom 53. Evropskih zatvorskih pravila, kojim se reguliše primjena posebne mjera visokog nivoa sigurnosti i zaštite. Nadalje, kako je navedeno u Pravilu 70. Evropskih zatvorskih pravila, svaki zatvorenik koji podliježe takvim mjerama ima pravo prigovora i žalbe nezavisnom tijelu. Mnoge evropske zemlje već imaju takve smjernice na snazi. Na osnovu promjenjive prirode ekstremizma i terorizma, preporučuje se da se ove smjernice redovno ocjenjuju i ažuriraju.

Odvajanje u specijalne zatvore i specijalna krila za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela

124. Drugi korak (zasnovan na strateškim mjerama i postojećim domaćim praksama) je taj da domaći organi odaberu koji će zatvori biti namijenjeni za smještaj nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. To će zavisiti od određenog broja relevantnih faktora. Ti faktori mogu uključivati lokaciju zatvora, da li je potreban objekat maksimalnog nivoa sigurnosti za pojedinca ili nekog drugog nivoa zatvorske sigurnosti, raspoloživost poželjnih intervencija u datom zatvorskom objektu i raspoloživost zatvorskih mjesta. Odvajanje ili smještaj u zatvore visokog nivoa sigurnosti treba razmatrati samo za one zatvorenike koji predstavljaju poseban i stalan rizik od planiranja, pomaganja, ili izvršenja nasilnih ekstremnih djela odnosno koji predstavljaju rizik od vrbovanja drugih zatvorenika ili osoblja da vrše takva djela. Odvajanje se ne odnosi na samicu ni u kojem obliku. U skladu sa poštivanjem ljudskih prava, zatvorskim pravilima i dobro dokumentiranim psihološkim, emocionalnim i fizičkim negativnim efektima, samica ne bi trebalo da bude opcija za smještaj nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Cilj odvajanja nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela u specifične zatvore ili krila je da se prate promjene u njihovom ponašanju i stavovima i da se provode ciljane intervencije koje će im omogućiti da se vrate u opću zatvorsku zajednicu. Ovaj povratak u opću zatvorsku zajednicu će olakšati njihovo prilagođavanje budućem izlasku iz zatvora nakon izdržavanja kazne zatvora. Takođe postoji mogućnost korištenja više zatvorskih lokacija i razmještanja nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela na što više različitih mjesta.

125. Unutar zatvora potrebno je donijeti odluku da li će nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela biti dio regularne populacije i režima odnosno da li će biti smješteni u odvojenu jedinicu/krilo unutar zatvora (â). Ovo se odnosi na fizičko mjesto u kojem će počinitelji krivičnih djela biti zatvoreni i u kojoj će mjeri oni ostvarivati kontakt sa drugim zatvorenicima koji nisu u ovoj jedinici/krilu. Trenutno se vode mnoge debate o ovoj temi i nema raspoloživih dugotrajnih dokaza koji ukazuju da je jedan pristup efikasniji od drugog. Kako bi ponudila preporuke kod donošenja odluka, Radna grupa za zatvore i probaciju mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji je izradila sljedeći koristan pregled elemenata koje treba uzeti u obzir:

Izbor režima	Potencijalne prednosti	Potencijalni nedostaci
<p><i>A) Raspoređeni na više različitih mjesta:</i> Osobe osumnjičene ili osuđene za nasilna ekstremna djela se smještaju među druge zatvorenike i potpadaju pod isti opći režim. Ovo ne znači da se počinitelji krivičnih djela smještaju u običnu jedinicu; smještaj svakog nasilnog ekstremnog počinitelja krivičnog djela se zasniva na procjeni rizika.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Mala je vjerovatnoća da će se zatvorenici smatrati marginaliziranim zbog svojih uvjerenja. Oni će, u izvjesnoj mjeri, biti tretirani kao i ostali zatvorenici. - Zatvorenici bi mogli biti pod pozitivnim uticajem zbog toga što su oko njih različite grupe zatvorenika sa drugačijim načinom razmišljanja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Sa njima postupa nestručno osoblje umjesto stručnog osoblja. - Rizik od radikaliziranja drugih zatvorenika. - I zatvorenik i njegovo/njeno okruženje nalažu pažljivo praćenje radi utrdivanja svih negativnih uticaja. - Rizik od miješanja ekstremista sa kriminalnim mrežama. - Rizik da se osoblje ne radikalizira ili uznemirava.
<p><i>B) Odvojeni/smješteni zajedno:</i> Osobe osumnjičene ili osuđene zbog nasilnih ekstremističkih djela se smještaju zajedno u odvojeno krilo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Svi zatvorenici u krilu se mogu u potpunosti pratiti u svojim kontaktima unutar tog krila. - Ograničena mogućnost da se izvrši uticaj na druge zatvorenike. - Individualni i grupni rad sa zatvorenicima na deradikalizaciji/odvraćanju i drugim intervencijama. - Članovi osoblja u krilu postaju eksperti jer svakodnevno rade sa radikaliziranim zatvorenicima; samo mala grupa članova osoblja mora biti obučena. - Ovaj pristup može uvjeriti javnost da se stvarne i snažne mjere poduzimaju da se zaštiti društvo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Krilo može omogućiti dalju radikalizaciju/ekstremističke aktivnosti. Mogu se uspostaviti nove veze između zatvorenika ekstremista i to može povećati rizik kada oni napuste zatvor. - Nedostatak kontakta sa drugima može prouzrokovati poteškoće prilikom socijaliziranja neke osobe nakon puštanja na slobodu. - Percepcije nepravdičnosti bi mogle voditi ka daljoj radikalizaciji zatvorenika, ali i onih koji ih podržavaju izvan zatvora. - Takvi objekti su skupi i trebaju određen slobodan prostor za hitne situacije. - Zatvorenici bi se mogli osjećati stigmatiziranim time što su u odvojenom krilu, mada drugi to vide kao znak višeg statusa ili kredibiliteta kao ekstremiste. To bi moglo dovesti do veće kohezije unutar grupe. - Intervencije deradikalizacije/odvraćanja bi se mogle onemogućiti zbog negativnih osjećanja i nepovjerenja prema osoblju. - Ovim pristupom se daje mogućnost formiranja grupe sa velikom simboličnom moći.

<p>C) Kombinacija: Na osnovu procjene rizika, donosi se odluka da li osobu osumnjičenu ili osuđenu za nasilna ekstremistička djela treba smjestiti pod odvojeni ili obični režim</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pristup izrađen po mjeri tako da odgovara riziku i potrebama zatvorenika. - Nakon provjere i procjene, pritvorenik može biti smješten u najprikladniji režim. 	<ul style="list-style-type: none"> - Oba režima treba da budu na raspolaganju. - Potreba za jakim sredstvima procjene. - Potreba za ulaganjem u obuku veće grupe osoblja.
---	--	--

126. Treba naglasiti da postoji potreba za jasnim kriterijima po kojima se počinitelji krivičnih djela smještaju ili ne smještaju u specijalno krilo. Trebalo bi takođe da se omogući transfer u lakši režim u smislu bezbjednosti, ukoliko se procjenom pokaže da se rizik smanjio.

Sredstva za smještaj i mehanizmi odlučivanja

127. Sistemi krivičnog pravosuđa i zatvorske vlasti trebaju utvrditi dosljedan metod koji koristi razvijena sredstva odnosno procese za odlučivanje na koji način će se postupati sa počiniteljima krivičnih djela, uključujući i to koju vrstu sigurnosnog režima odrediti i najprikladnije vrste intervencija. Važno je ustanoviti da li je nasilno ekstremno ponašanje primarni elemenat krivičnih djela počinitelja ili su važniji drugi aspekti ponašanja počinitelja krivičnih djela. Službe treba da budu oprezne prilikom smještanja počinitelja krivičnih djela u specifične režime (ili preporučivanja intervencija) zbog političkog ili javnog pritiska a ne zbog odluka zasnovanim na adekvatnosti kontrole. Politički pritisak da se provedu intervencije vidljive javnosti može biti značajan kod ove populacije.

128. Kada se nasilni ekstremistički počinitelji krivičnih djela tretiraju kao odvojena grupa koja ima poseban sigurnosni režim i jasne programe rehabilitacije tada će pojedinac koji je optužen ili osuđen zbog djela vezanog za terorizam ili za koga se procijeni da je nasilni ekstremista (čak i ako se krivično djelo nije odnosilo na nasilni ekstremizam) biti stavljen pod specifični režim. Važno je posmatrati svakog nasilnog ekstremnog počinitelja krivičnog djela kao jedinstvenu osobu i kao osobu koji traži pojedinačnu ili adekvatnu pažnju. Nasilne ekstremističke počinitelje krivičnih djela ne treba posmatrati kao jednu homogenu grupu. Pojedinačne razlike bi trebalo uzeti u obzir uključujući elemente motivacije, elemente rizika i potrebe. Ako ne postoji specifični režim koji je na snazi za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela, smještaj i režim u koje će počinitelj krivičnih djela biti stavljen će zavisiti o ishodu redovne procjene rizika i odgovarajućih sredstava.

Mjere lične i opšte sigurnosti unutar zatvorske jedinice

129. Pored dileme da li obezbijediti fizički odvojeno krilo/jedinicu za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela ili ne, može se uspostaviti i specifični sigurnosni režim za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela. Elementi koje treba imati u vidu a odnose se na ovaj režim mogu biti na primjer:

Mjera	Elementi koje treba uzeti u obzir kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela
i) Kontakt sa drugim počiniteljima krivičnih djela	Jedan od ključnih rizika vezanih za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela je taj da bi oni mogli vrbovati ili biti podstaknuti da koriste nasilje za ostvarivanje ideoloških ciljeva. Prilika i preporučljivost kontakta sa drugim počiniteljima krivičnih djela je, prema tome, od ključne važnosti.
ii) Restrikcije vezane za posjetioce i provjera posjetilaca	- Rizik od nastavljanja ekstremističkih aktivnosti preko mreža izvan zatvora
iii) Mogućnosti za vanjske aktivnosti / broj sati provedenih u toku dana u ćeliji	- Koliko i koje vrste aktivnosti treba dozvoliti
iv) Brojnost grupa za aktivnosti	Pošto je grupa značajan dio uticaja nasilnog ekstremnog počinitelja krivičnih djela, te pošto dinamika grupe može takođe imati sigurnosne rizike, potrebno je uzeti u obzir veličinu i sastav grupa nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela koji zajedno vrše aktivnosti
v) Intimni pretresi	- Ovo je mjera koju bi trebalo provesti samo ako je striktno neophodna iz razloga lične i opšte sigurnosti i ako je u skladu sa domaćim zakonodavstvom i sa Pravilom 54.

		Evropskih zakonskih pravila (uključujući i pravilo da samo ljekari treba da izvrše intimne pretrase).
vi)	Snimanje poziva i razgovora, čitanje pisama i elektronske pošte	- Podržavanje 'grupe fanova' izvan zatvora - Sposobnost da se izvrši uticaj na ekstremističke grupe unutar i van zatvora - Planiranje napada - Ovo će takođe zavisiti od domaćih pravila i propisa
vii)	Upotreba interneta i drugih instrumenata komunikacije	- Isti elementi koje treba imati u vidu kao gore navedene
viii)	Pristup poslu ili drugim aktivnostima	- Može pomoći u procesu rehabilitacije - Stanje dosade može podstaći negativno ponašanje
ix)	Pristup vjerskoj i duhovnoj brizi	- Treba biti na raspolaganju svim zatvorenicima - Mogao bi imati pozitivne efekte na nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela - Jaki, ideološki vođeni nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela možda ne bi željeli stupati u interakciju sa zatvorskim vjerskim službenicima
x)	Korištenje premještaja da se izbjegne formiranje grupe	CPT je stalno upozoravao na negativne efekte koje mogu prouzrokovati redovni premještaji zatvorenika. ⁷ U nekim zemljama zatvorenici koji su osuđeni zbog krivičnih djela vezanih za terorizam često se premještaju iz jednog zatvora u drugi. Potreba za takvim premještajima se mora pažljivo ocijeniti na pojedinačnoj osnovi u odnosu na rizik kojeg predstavljaju takvi zatvorenici, na primjer, u smislu vrbovanja i formiranja grupe
xi)	Referentni član osoblja	Neko kome članovi osoblja mogu saopćiti probleme vezane za ličnu i opštu sigurnost. To su uglavnom članovi osoblja koji su specijalizirani za radikalizaciju koja vodi u nasilje. Ovo će pomoći u izgradnji povjerenja osoblja, može pomoći u izbjegavanju stresa kod osoblja i neprimjerene stigmatizacije zatvorenika i otkriti ozbiljne znakove upozorenja u ranoj fazi.
xii)	Rotiranje osoblja	Prilikom rada konkretno sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela ili u krilu terorista, preporučljivo je rotirati osoblje. Nakon izvjesnog vremena osoblje može razviti "viziju tunela" ili biti emocionalno opterećeno. Privremeni rad u drugoj jedinici može pomoći u izgradnji profesionalnog povjerenja i otpornosti na uticaj od nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Ovim će se takođe proširiti grupa osoblja sa iskustvom koja radi sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.

Preduslovi za uspostavljanje specijalnih sigurnosnih režima za nasilne ekstremne počinitelje

130. U skladu sa dinamičkom sigurnošću, postojanje dobro obučenog, dobro obaviještenog, kompetentnog i fleksibilnog osoblja je najvažniji preduslov kada je na snazi specifični sigurnosni režim za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela. Ovo je naročito važno kada su takvi počinitelji krivičnih djela koncentrisani u odvojenu jedinicu ili krilo. U odvojenoj jedinici, nova dinamika grupe će se vjerovatno pojaviti i osoblje treba da bude spremno da:

- Otkriva rane znakove upozorenja da će se vjerovatno desiti nemiri;
- Sprječava i otkriva spletarenja i zavjere grupe;
- Sprječava i otkriva vrbovanje ili nastojanja u cilju radikalizacije između vođa i sljedbenika;
- Smiruje napete situacije;
- Gradi odnose da zadobije povjerenje počinitelja krivičnih djela kako bi potstaklo rad na rehabilitaciji;
- Oblikuje prosocialno ponašanje i stavove koji osporavaju ponašanja i stavove povezane sa ekstremizmom;

⁷ CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2015, par. 57, "Premještaj problematičnih zatvorenika je još jedna praksa za koju je zainteresiran CPT. Određene zatvorenike je jako teško kontrolisati, a premještaj takvih zatvorenika u drugu ustanovu se ponekad može pokazati neophodnim. Međutim, kontinuirano pomjeranje zatvorenika iz jedne ustanove u drugu može imati štetne posljedice po njegovo psihološko i fizičko stanje. Pore toga, zatvorenik u takvoj poziciji će imati poteškoća u održavanju odgovarajućih kontakata sa svojom porodicom i advokatom. Cjelokupni efekt više uzastopnih premještaja zatvorenika bi moglo u određenim okolnostima da preraste u nečovječno i ponižavajuće postupanje."

- Bude sposobno da otkriva manipulativne napore počinitelja krivičnih djela da izvrše uticaj na članove osoblja i na njihov način razmišljanja.

Lična i opšta sigurnost na probaciji

131. Lična i opšta sigurnost u otvorenom okruženju, kao što je slučaj kada je počinitelj krivičnih djela na probaciji ili na uslovnom otpustu, predstavlja drugačiji problem. To je zbog toga što postoji mnogo manje prilike da se sazna šta počinitelj krivičnih djela radi ili da se izvrši uticaj na njegove/njene aktivnosti. Obično se uspostavi sistem sankcija i podrške koji ima za cilj reduciranje rizika od ponovnog vršenja krivičnog djela. Općenito, u ovo će biti uključeno više organizacija nego kada je počinitelj krivičnih djela stavljen u zatvor.

132. U mnogim zemljama, probacijski službenik je obično glavna kontakt osoba odgovoran za nadziranje i podršku počinitelju krivičnih djela u procesu reintegracije. Drugi značajni akteri su policija, službe bezbjednosti, lokalne vlasti, dobrotvorne organizacije, vjerski predstavnici, članovi porodice, dobrovoljci, organizacije civilnog društva i lokalne zajednice.

133. Postoji nekoliko uslova koji se mogu postaviti da bi se ograničio ekstremni počinitelj krivičnih djela (uključujući i one koji su izdržali kaznu) u svojim aktivnostima ili da bi se ohrabrilo učestvovanje u određenim prosocijalnim aktivnostima. Restriktivne mjere mogu biti:

- obaveze izvještavanja;
- elektronsko praćenje da bi se registrovalo kretanje počinitelja krivičnih djela;
- zabrana napuštanja zemlje (oduzimanje putnih isprava)
- privremene zabrane kojima se sprečavaju kontakti sa određenim osobama ili odlazak na određena područja;
- ograničavanje kontakta sa medijima;
- u nekim slučajevima nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela, uključujući i one koji su izdržali kaznu, nije dozvoljeno da imaju bankovni račun ili osiguravajuće račune

134. Što se tiče mjera kojima se podržava rehabilitacija i reintegracija, opcije mogu biti:

- pojedinačne (jedan na jedan) intervencije kao što je psihološka podrška i korištenje mentora.
- grupne intervencije kao što su grupe podrške, rad u grupama na odlasku, itd.
- u nekim slučajevima, učestvovanje u ovim aktivnostima može naložiti sud kao uslov nadzora. U drugim slučajevima to će biti na dobrovoljnoj osnovi.

135. Neki problemi sa kojima se suočavaju probacijski službenici su drugačije prirode od onih sa kojima se suočavaju zatvorski službenici. Multiagencijski pristupi koji se grade oko nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela na probaciji obično uključuju mnogo više partnerskih organizacija. Različiti interesi i ciljevi ovih organizacija mogu odvesti do nepotrebnih i kontraproduktivnih akcija. Forum, u kojem različiti akteri koordiniraju predmete, može unaprijediti saradnju. Preporučuje se da se zakonom predviđena agencija zaduži da preuzme vodstvo u koordiniranju ovoga procesa. Takvom koordinacijom se može olakšati komunikacija u radu na predmetima, kao i implementacije pristupa i intervencija.

136. Pošto probacijski službenici ne viđaju svoje klijente svakodnevno, teško je procijeniti mjeru u kojoj počinitelj krivičnog djela na probaciji komunicira sa ekstremističkom mrežom ili kontaktira sa saradnicima bilo fizički ili putem interneta. Mnoge probacijske službe u Evropi nemaju sredstava, pristup ili znanje da putem interneta prate kontakte, razgovore ili aktivnost na "mračnom internetu". Iako saradnja više agencija možda nije u stanju da riješi ovo ograničenje, ona može pomoći da se obezbijedi sveobuhvatnija slika stanja probacijskih aktivnosti.

137. U vezi sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela, probacijske službe često moraju da se bave grupama i mrežama koje poznaju i komuniciraju jedna sa drugom. Ove grupe često pokušavaju da izvrše uticaj na probacijskog službenika ili da pribave vrijedne informacije o radnim metodama. Bliska saradnja između probacijskih službenika i drugog osoblja agencije koje radi sa istim počiniteljima krivičnih djela na probaciji može ojačati otpornost osoblja. Razvijanje posebnih probacijskih timova koji će raditi sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela ili osobama za koje se sumnja da će se zainteresirati za nasilni ekstremizam i da će se uključiti u nasilni ekstremizam može da bude od koristi. Rad u parovima također pomaže u povezivanju informacija.

138. Cjelokupno osoblje treba da bude na oprezu u vezi sa potencijalnom opasnosti koju nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela mogu predstavljati za osoblje i njihove porodice. Ima mnogo primjera gdje počinitelji krivičnih djela koriste ucjene, prijetnje, zastrašivanje, pokušaj korupcije, usluge i nasilje kako bi izvršili uticaj na osoblje da bude u službi ostvarivanja njihovih vlastitih ciljeva. Takve grupe mogu nastojati da vrbuju i radikaliziraju podložne članove osoblja. Sve službe trebaju provoditi strategije i procese kojim se smanjuju

takvi postupci i ohrabruje osoblje da izvještava o svim radnjama koje se koriste protiv njih ili njihovih kolega. Određivanje referentnog člana osoblja u probacijski tim, koji je odgovoran za pružanje podrške probacijskim službenicima i uspostavljanje efektivnih linija izvještavanja je praksa koja se razvija u nekoliko evropskih zemalja.

139. Zajednički rad sa lokalnom zajednicom i organizacijama civilnog društva predstavlja ključni faktor u pogledu zaštite i sigurnosti vezane za počinitelje krivičnih djela koji su na probaciji. U sljedećem poglavlju se daju informacije o tome kako se povezati sa zajednicama.

Key points:

- Primjena mjera dinamičke sigurnosti predstavlja ključ u postupanju sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.
- Mjere lične i opšte sigurnosti u vezi sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela mogu u većoj mjeri biti pod lupom javnosti nego drugi počinitelji krivičnih djela zbog opće prijetnje društvu od terorističkih napada. Sa druge strane, postoji i veći rizik od stigmatizacije, a potrebno je angažovati i organizacije koje prate kršenja ljudskih prava.
- Važno je izraditi kako državnu tako i lokalnu sigurnosnu strategiju i okvir za nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela koji nudi smjernice vezane za 1) kriterije za definisanje nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela, 2) smještaj nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela u sredinu za izdržavanje kazne 3) posebne mjere lične i opšte sigurnosti.
- Ne postoji konsenzus u vezi sa najboljim režimom u smislu koncentrisanog ili modela razdvajanja. Preporučuje se da se razmotri koja je najprikladnija zatvorska strategija zavisno od faktora kao što su broj zatvorenika, kulturne tradicije, faktori rizika, vrste interventnih aktivnosti, raspoloživi resursi, itd.
- Pitanja lične i opšte sigurnosti predstavljaju drugačiji problem kada su nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela na probaciji u društvu. Potrebna je kombinacija restriktivnih i propratnih uslova da bi se kontrolisao rizik od ponovnog činjenja krivičnog djela. Saradnja više agencija je presudna u ovom procesu i traži naročitu pažnju.
- Restrikcije nametnute osobama koje su lišene slobode trebalo bi da budu onaj minimum koji je potreban i srazmjeran opravdanom cilju zbog kojeg su nametnute. (Pravilo 3. Evropskih zatvorskih pravila).
- Mogućnosti odvratanja treba podržati i izbalansirati sa restrikcijama aktivnosti iz sigurnosnih razloga.

Reference / dodatna literatura:

- United Nations Office on Drugs and Crime: Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence (2015); https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf
- UN Office on Drugs and Crime (2016): Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, chapter 1; available at: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf.
- Radicalisation Awareness Network Prison & Probation Working Group: Practitioners Working Paper (2015); http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-news/docs/ran_p_and_p_practitioners_working_paper_en.pdf
- 'After release': Studying reintegration of former jihadist detainees - Daan Weggemans, 2015.
- Radicalisation Awareness Network, RAN P&P study visit terrorist unit penitentiary institute Vught, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-p-and-p/docs/ran_pp_visit_pi_vught_2611_en.pdf
- Radicalisation Awareness Network, RAN P&P study visit terrorist units penitentiary institutes Osny and Fresnes (report available on request).
- Jones, C.R., & Morales, R.S. Morales (2012) Integration versus segregation: A preliminary examination of Philippine correctional facilities for de-radicalization. *Studies in Conflict and Terrorism*, 35 (3), 211-228. DOI:10.1080/1057610X.2012.648157

- Weed, K., Disley, E., Reding, A., Clutterbuck, L., & Warnes, R. (2010) Individual disengagement from extremist violent groups: A rapid evidence assessment to inform policy and practice in preventing violent extremism. RAND Europe.
- German Länder Working Party “Dealing with radical Islamist prisoners”, Final report, 18.04.2016
<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202016/Final%20report%20L%C3%A4nder%20Working%20Party.pdf>

POGLAVLJE 6: POVEZIVANJE SA PRIJATELJIMA, PORODICAMA I ZAJEDNICAMA

Važnost društvenih događaja i prilika

140. U većini slučajeva, nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela će se vratiti u društvo nakon izdržavanja kazne. Održavanje i razvijanje odnosa sa porodicom, sa širim društvenim mrežama i sa zajednicom počinitelja krivičnog djela je značajno za podršku reintegraciji. Takođe, kada nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela nisu u zatvoru već izdržavaju kaznu u zajednici, veze između probacije i porodice i članova zajednice su značajne iz više razloga.

141. Rukovodioci i osoblje trebaju biti svjesni i osjetiti da su događaji i okolnosti u širem društvu i lokalnim zajednicama naročito važni u upravljanju pitanjima vezanim za ekstremizam u kazneno-popravnim ustanovama ili probaciji. Ti događaji mogu značajno uticati na počinitelje krivičnih djela, službenike i porodice i na to kako oni reaguju jedni na druge i na njihovu širu zajednicu. Posebna pitanja koja rukovodioci i osoblje trebaju imati na umu su:

- a. Dodatna kontrola njihovog profesionalnog rada od strane drugih (od pravnih zastupnika, ministara, inspektorata, šire javnosti);
- b. Nivo organizacijskog rizika koji se može povezati sa ekstremnim počiniteljima krivičnih djela i efikasnom kontrolom ekstremizma;
- c. Sposobnost da minimiziraju predrasude i pristrasnosti u procesima, praksama i donošenju odluka kada teroristički napadi u društvima ili zajednicama mogu izazvati jaka negativna osjećanja kod službenika kazneno-popravnih ustanova;
- d. Dodatni uticaj koji donosioci odluka mogu imati u usmjeravanju strategije i prakse kazneno-popravnih ustanova u ovoj oblasti (što može biti u suprotnosti sa pristupima koji službe kazneno-popravnih ustanova možda žele da imaju);
- e. Kako širi politički i društveni pristupi sagledavanja i sprečavanja ekstremizma mogu uticati na to kako pojedinci i porodice reaguju na pristupe u ambijentu kazneno-popravnih ustanova.

142. Djelovanje i uticaj događaja u širem društvu (društveni, ekonomski, politički, itd.) mogu direktno djelovati na to da li i kako pojedinci reaguju na intervencije usmjerene na sprečavanje ekstremizma. Ovo nije tipično razmišljanje kada se radi sa drugim grupama počinitelja krivičnog djela. Na primjer, događaji visokog profila u stranoj i državnoj politici za koje se smatra da su usmjereni protiv određene grupe (etničke, vjerska ili druge) mogu ojačati predanost pojedinca grupi, cilju ili ideologiji. Ovo može povećati lični otpor na pokušaje intervencije ili učiniti aspekte takvog rada problematičnijim. Isto tako, takvi događaji mogu stvoriti mogućnosti ili uslove u kojima pojedinci mogu biti receptivniji ili otvoreniji za intervenciju. U nekim slučajevima, političke ili društvene promjene same po sebi mogu olakšati promjene u ponašanju pojedinca što može potaknuti povlačenje i reducirati vjerovatnoću vršenja budućih ekstremističkih krivičnih djela od strane pojedinaca.

143. Promjene u okolnostima počinitelja krivičnih djela (npr. režimske ili bezbjednosne mjere) mogu podstaći reakciju u zajednici počinitelja krivičnih djela. Oni se mogu osjetiti stigmatiziranim (pretpostavljenim) specijalnim tretmanom i reagovati na to, na primjer, demonstracijama. Reakcija zajednice, opet, može pokrenuti reakcije unutar zatvora (npr. štrajkove glađu, uništavanje imovine). Moguće domino efekte u zajednici treba uzeti u obzir u procesu odlučivanja o nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.

Saradnja sa porodicama i kolegama

144. Porodica, prijatelji i lokalne zajednice mogu odigrati posebnu ulogu u tome kako će učesnici pristupati, učestvovati i napredovati u intervencijama. Kada se pažljivo odabere, uključenost gore navedenih može imati pozitivan doprinos na više načina i to:

- a. Odvrćanje od stalnog interesa i uključenosti u nasilni ekstremizam;
- b. Obezbjedenje konkretnih mogućnosti koje će podstaknuti odvrćanje;
- c. Obezbjedenje alternativnih, prosocijalnih odnosa i važnih glasova koji osporavaju opravdanja ili percepcije koje idu u prilog ekstremizmu. Ovi pojedinci i grupe mogu osigurati povjerenje, kredibilitet, prilike i podsticaje za promjenu koju službenici možda nisu u stanju da obezbijede.

145. Očekuje se da će promoviranje, podupiranje i održavanje odvrćanja i odustajanja biti izvjesnije kada službenici, porodice, prijatelji i grupe u zajednici rade zajedno na ostvarivanju ovih ciljeva. Pored toga,

uključenost od rane faze, pa i u svakoj fazi, će pomoći članovima porodice da se nose sa bolom zbog toga što su njihovi voljeni u zatvoru i da im se pruži prilika da im pomognu i da ih podrže.

146. S druge strane, članovi porodice, prijatelji i lokalne zajednice takođe mogu imati negativan uticaj na proces odvratanja tako što će pružati podršku uključenosti i vršenju krivičnih djela u ime ekstremističke grupe, ciljeva ili ideologija. U ovim okolnostima oni mogu odvratanja od učešća, naročito u intervencijama ili sabotirati proces (kroz prijatnju isključenjem ili prekidanjem veza, na primjer). Oni mogu nastaviti da ohrabruju i jačaju uključenost i odnose sa drugim ekstremistima, kao i da potvrđuju argumente koji opravdavaju podržavanje ekstremizma. Prema tome posebnu pažnju treba posvetiti tome sa kime počinitelji krivičnih djela mogu biti u kontaktu dok su u zatvoru i u zajednici. To može izazvati značajne i kompleksne probleme po pitanju ljudskih prava, posebno ako drugi direktni članovi porodice takođe podržavaju ili sarađuju sa ekstremističkim grupama, ciljevima i ideologijama. Domaćim politikama se takođe može odrediti da li određene grupe trebaju imati kontakt, ili ne, sa ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.

147. Da bi se utvrdilo da li će porodica, prijatelji i/ili članovi lokalne zajednice moći pomoći u procesu rehabilitacije, važno je u toku procesa procjene sakupiti informacije o porodici i društvenoj mreži počinitelja krivičnih djela. Fajlovi počinitelja krivičnih djela treba da sadrži informacije o rodbinskim vezama, okolnostima i kretanjima, kao i informacije u vezi sa širom društvenom mrežom i zajednicom. Informacije mogu doći od obavještajnih službi, policije, zatvorskog osoblja, probacijskog osoblja, psihologa i drugog relevantnog osoblja. U tom slučaju se primjenjuje Pravilo 5. Smjernica za zatvorsko i probacijsko osoblje u vezi sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom. Analizom predmeta i nadzorom ponašanja, zatvorsko osoblje, probacijsko osoblje, psiholozi i ostali mogu steći predstavu o interakciji između počinitelja krivičnih djela i kontakata njegove/njene porodice, prijatelja ili zajednice. Dubina ovih analiza će ovisiti o svakom konkretnom pravilu i propisu zemlje vezanom za snimanje poziva, čitanje pisama, prisluškivanje razgovora i drugih radnji praćenja.

Djeca i nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela

148. Sva djeca zatvorenih roditelja/članova porodice ili roditelja koji su na probaciji su posebno ranjiva. Ta djeca mogu biti podložna stigmati, društvenoj izolaciji, stidu i/ili strahu. Kako je objašnjeno od strane NVO „Djeca zatvorenika u Evropi”: „ Kod djece počinitelja krivičnih djela može se javiti nestabilnost i poremećaj vitalne veze roditelj-dijete; ona mogu biti prisutna prilikom nasilnog hapšenja njihovog roditelja ili biti zlostavljana u školi.

149. U odnosu na nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela, primarni interes je da djeca budu zaštićena od bilo kakvog uticaja u smjeru radikalizacije. Problemi se javljaju u uspostavljanju objektivne ravnoteže između potencijalno suprotnih interesa, naročito prava djece na zaštitu, prava djece na održavanje kontakta sa svojim roditeljima, prava roditelja na pristup svojoj djeci i interesa javnog reda. Ova prava treba da se poštuju u okviru utvrđenih zakonskih granica, uzimajući u obzir, međutim, da najbolji interesi djeteta moraju biti od primarne važnosti prema članu 3. Konvencije o pravima djeteta i praksi Evropskog suda za ljudska prava.

150. Poseban problem predstavlja reakcija na pokušaje radikaliziranih počinitelja krivičnih djela da radikaliziraju i vrbuju djecu. Ovo može uključivati kompleksna pitanja kao što su rizik od narušavanja istraga u toku i miješanje u ulogu obavještajnih službi. U nekim slučajevima takvi počinitelji krivičnih djela bi trebali imati ograničen kontakt sa djecom. Ti kontakti se trebaju adekvatno kontrolisati u skladu sa pravima djeteta i pokrijepiti dokumentovanim dokazima kojim se opravdava svako ograničenje pristupa ili komunikacije.

Uključivanje nevladinih stručnjaka u proces rehabilitacije

151. Akteri uključeni u proces rehabilitacije će imati značajan uticaj na efikasnost ovog procesa. Uključivanje nevladinih stručnjaka je značajno po pitanju nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela, možda još više u odnosu na obične zatvorenike zato što:

- a. Počinitelji krivičnih djela mogu identificirati službenike kazneno-popravnih ustanova kao članove 'van grupe' ili 'neprijatelje' zato što su predstavnici države (iznad i izvan tipičnih podjela na relaciji osoblje-počinitelj krivičnih djela);
- b. Vjerski ili kulturni aspekti vezani za ova pitanja mogu značiti da se nevladini stručnjaci smatraju pouzdanijim i kompetentnijim za rješavanje ovih pitanja;
- c. Nvladini stručnjaci mogu osjećati odgovornost da se angažuju u proces deradikalizacije.

152. Potencijalne koristi od intervencija koje vrše nevladini stručnjaci su:

- a. Oni mogu zadobiti povjerenje učesnika brže ili razviti jači stepen povjerenja;
- b. Oni mogu uspješnije saradivati sa onima koji su protiv države;
- c. Oni mogu imati konkretnija saznanja i shvatanja specifičnih pitanja koja leže u osnovi uključenosti (npr. neprilike, marginalizacija);
- d. Oni mogu više komunicirati na osnovu razmjene iskustava u cilju osporavanja kontinuirane uključenosti (naročito ako se koriste 'bivši' ekstremisti).

153. Potencijalne koristi intervencija koje vrše službenici stručnjaci su:

- a. Domaće vlasti imaju više povjerenja u iskustva profesionalca jer ona predstavljaju manji organizacioni i reputacijski rizik;
- b. Sadržaj intervencija može biti transparentniji i usklađeniji sa državnom politikom (integrirani pristupi);
- c. Stručnjaci mogu imati više formalnih vještina i znanja o promjeni ponašanja i mogu imati više iskustva u radu u kazneno-popravnim ustanovama (i biti manje otvoreni manipulaciji i uslovljavanju).

154. Prilikom rada sa nevladinim akterima, strukture finansiranja bi trebalo pažljivo razmotriti. Pošto je značajna prednost nevladinog stručnjaka nad vladinim službenikom upravo legitimnost u očima nasilnog ekstremnog počinitelja krivičnog djela, njihovo finansiranje od strane domaćih vlasti moglo bi smanjiti ovu prednost. Nevladin stručnjak bi mogao biti percipiran kao produžena ruka države.

Nevladine organizacije i organizacije civilnog društva

155. Mnogi nevladini stručnjaci će raditi za nevladinu organizaciju kao što su dobrotvorna društva ili fondacije, organizacija civilnog društva kao što su klubovi u zajednici, sportske organizacije ili kao samostalni stručnjaci. Često ove organizacije razvijaju posebno iskustvo i stručnost koja ima veliku dodatnu vrijednost u zatvoru i u ambijentu probacije. Nemaju sve zemlje ovu vrstu organizacija koje posjeduju znanje o radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu. Međutim, mogu postojati organizacije sa iskustvom u povezanim područjima, kao što je rad sa bandama ili kultovima. Ove grupe imaju dinamiku sličnu ekstremističkim grupama. Uz odgovarajuće iskustvo, ove organizacije mogu biti dragocjene u smislu uključenosti u intervencije sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela. Njihov angažman u radu sa nasilnim ekstremistima može poslužiti kao osnova na kojoj mogu razvijati temeljitije iskustvo o ekstremizmu. Konsultacije sa takvim organizacijama u drugim državama mogu pružiti dodatno stručno znanje. Prilikom biranja takvih organizacija ili pojedinačnih stručnjaka, važno je razmotriti njihove reference, njihovu mrežu i reputaciju u zajednici kao i sa drugim institucionalnim partnerima (npr. policijom i obavještajnim službama) i strukturu finansiranja.

Mentori

156. Rad sa mentorima može imati mnoge različite forme ali ključni elemenat je da to predstavlja intervenciju jedan na jedan u kojoj mentor i počinitelj krivičnog djela kao osoba koju pomaže mentor stupaju u interakciju u određenom vremenskom periodu. Ne postoji samo jedan najbolji profil mentora. To može biti kolega, uvaženi član zajednice ili čak kolega zatvorenik. Ključna stvar je da počinitelj krivičnih djela prihvati svog mentora i da je spreman da započne razgovor.

157. Lekcije iz postojećih programa mentora uključuju:

- a. Detaljna provjera, obuka i kontinuirana podrška mentora je značajna;
- b. Mentori nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela trebaju ponuditi drugačije perspektive počinitelju i biti u stanju da imaju otvoren, neosuđujući stav;
- c. Za izgradnju odnosa je potrebno vrijeme, a za razvoj mentorskog odnosa treba imati dovoljno vremena;
- d. Nastavak mentorstva nakon puštanja na slobodu će povećati pozitivne efekte i pružiti počinitelju krivičnih djela određenu stabilnost;

e. Davanje određene (finansijske) kompenzacije mentorima može osigurati njihovu dugoročnu angažovanost.

Vjerski predstavnici

158. Širom Evrope značaj vjerske i duhovne brige za počinitelje krivičnih djela zadobija ponovnu pažnju naročito u svjetlu nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela koji su vjerski nadahnuti i koji slijede ideologiju zasnovanu na vjeri.

159. Prije svega, pozitivan efekat vjerske i duhovne brige se temeljno istražuje širom svijeta. Naročito za osobe koje su krivično djelo počinile prvi put, usvajanje (novog) sistema uvjerenja im može pomoći da se nose sa zatvorskim okolnostima. Vjerska i duhovna briga o svim zatvorenima predstavlja značajan prvi korak koji se tek treba početi preduzimati u mnogim evropskim zemljama. Promjene kulturne i vjerske raznolikosti u društvu pa, prema tome, i u zatvorima, iziskuju i potrebu za fleksibilnošću i prilagodljivošću ovim promjenama kada je riječ o službi vjerskog predstavnika.

160. Iskustvo je pokazalo da mnogi nasilni ekstremisti imaju ili ograničeno znanje o vjeri ili veoma specifično tumačenje iste zasnovano na ideologiji koju širi ekstremistička grupa. Jedna od ključnih uloga vjerskog predstavnika je unaprijediti njihovo znanje i razumijevanje vjere i učiniti da počinitelji krivičnih djela zauzmu kritičniji stav u smislu ekstremističkog i ideološkog tumačenja. Ovo se može postići upoznavanjem počinitelja krivičnih djela sa drugim teološkim izvorima i znanstvenicima. Pored toga, vjerski predstavnici imaju ulogu osoba od povjerenja; to su ljudi kojima mogu vjerovati kad im se povjeravaju i sa kojima oni mogu dijeliti lične emocije, frustracije i tegobe. Ovo može pomoći u smanjenju tenzija i pritisaka sa kojima se nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela bore.

161. Glavni elementi koje treba imati u vidu za rad sa vjerskim predstavnicima u intervencijama rehabilitacije kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela su:

a. Odabir: pažljiv odabir vjerskog predstavnika jedna je od ključnih komponenti pružanja efikasne vjerske brige.

- Pošto ima dosta grupa ljudi sa sličnim pogledima unutar svake religije, to bi trebalo uzeti u obzir kada se posmatra porijeklo zatvorske populacije i zapošljavanje i odabir vjerskog predstavnika.
- Kada vjerski predstavnici imaju pozitivan status u društvenoj zajednici, to će vjerovatno ojačati njihov kredibilitet i uticaj unutar zatvora. To bi favorizovalo lokalni pristup zapošljavanju.
- Oni bi trebali biti spremni da prođu kroz proces detaljne provjere ukoliko žele da rade u sistemu krivičnog pravosuđa.
- Sve vjerske službe se trebaju vršiti na jeziku kojim se govori u toj zemlji.

b. Organizacioni status: neke zemlje zapošljavaju vjerske predstavnike koji potom postaju dio osoblja kazneno-popravne ustanove dok ih druge angažuju kako bi pružali specifične usluge. Za prvu kategoriju postoji rizik da postanu manje dostojni povjerenja ili se smatraju 'vladinim agentima' u očima nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Međutim, pošto je ovo nešto što je takođe predviđeno zakonom, organizacione opcije će se razlikovati u svakoj zemlji.

c. Važno je da vjerski predstavnici prođu obuku o tome kako raditi u zatvorskom ambijentu sa nasilnim ekstremistima ili sa takvim počiniteljima krivičnih djela koji su na probaciji pored svog posla sa drugim tipovima počinitelja krivičnih djela. Preporučuju se posebne informacije o procesu radikalizacije.

d. Dogovori u vezi sa osjetljivim informacijama: Razgovori počinitelja krivičnih djela sa vjerskim predstavnicima su uglavnom povjerljive prirode i podliježu obavezi čuvanja privatnosti. Međutim, vjerski predstavnici bi mogli čuti stvari ili zapaziti signale koji mogu biti pokazatelj radikalizacije, vrbovanja ili čak nasilnih aktivnosti. U svakoj zemlji se drugačije postupa sa takvim informacijama ali je važno dogovoriti sa vjerskim predstavnicima kada su oni obavezni izvijestiti zatvorsku/probacijsku upravu o zabrinjavajućim signalima.

e. Saradnja između vjerskog predstavnika i drugog zatvorskog/probacijskog osoblja: da bi se radilo efikasno, važno je uspostaviti povjerenje između vjerskog predstavnika i drugih članova osoblja. Kada osoblje nije jako kulturološki/vjerski osjetljivo ili nije svjesno procesa radikalizacije, ono

može biti nepovjerljivo i sumnjičavo prema vjerskim predstavnicima. Ovo opet otežava vjerskim predstavnicima da rade svoj posao pošto osoblje često ima mnogo veću interakciju sa počiniteljima krivičnih djela i zato što to stvara tenzije koje mogu primijetiti počinitelji krivičnih djela i iskoristiti ih.

f. U evropskom kontekstu, nedostaje standardizacija ili sporazum o obrazovnim i zahtjevima po pitanju obuke vjerskih predstavnika i vjerskih učitelja koji rade u zatvorima. Zatvorske uprave trebaju biti svjesne pitanja nedostatka utvrđenih standarda za zapošljavanje, edukaciju i obuku vjerskih predstavnika koji predlažu da rade u zatvorima, i da preduzmu korake da smanje rizik od zloupotrebe njihovog položaja radi promoviranja radikalizacije u nasilni ekstremizam.

Bivši nasilni ekstremisti

162. Uključivanje bivših nasilnih ekstremista u intervencije kao što su programi po sistemu jedan na jedan ili grupne programe i inicijative mentorstva može biti veoma moćno sredstvo pošto oni daju suprotne i alternativne narative, uključujući njihovo iskustvo iz prve ruke o napuštanju ekstremističkih grupa i ideologija. Nakon što su bili pripadnici ekstremističke grupe i sami imali ekstremistički način razmišljanja, bivši ekstremisti obično imaju jak kredibilitet. Oni su takođe u dobroj poziciji da razumiju i da se užive u borbe i konfliktna razmišljanja i osjećanja koje nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela imaju. U većini slučajeva bivši ekstremisti su napustili nasilne ekstremističke grupe prije mnogo godina, razvili su otvoreniji mentalni sklop i sami su motivirani da pomognu drugima da učine isto. Ako su bivši nasilni ekstremisti bili ranije u zatvoru, oni će takođe biti u stanju da se povežu sa iskustvom boravka u zatvoru.

163. U radu sa bivšim nasilnim ekstremistima, potrebno je uzeti u obzir sljedeće elemente:

a. Veoma je važno utvrditi da je bivši nasilni ekstremista uistinu napustio ekstremistički nasilni način razmišljanja i da se distancirao ili distancirala od ekstremističke grupe. Jedan način gledanja na ovo je da li se bivši nasilni ekstremista povezoao ili povezala otvoreno sa registrovanom organizacijom koja se bavi radom na reintegraciji;

b. Postoji rizik od skrivenih programa rada kada se radi sa bivšim nasilnim ekstremistima. Strukturalna procjena aktivnosti i postupaka bivšeg počinitelja krivičnog djela i pažljivo promatranje njegovih reakcija mogu pomoći da se izbjegne ovaj rizik;

c. U nekim slučajevima, saznanje da radi za domaće vlasti može naštetiti kredibilitetu bivšeg nasilnog ekstremiste u očima nasilnih ekstremističkih počinitelja krivičnih djela. Oni se mogu posmatrati kao izdajnici i ovo može takođe uticati na njihovu sigurnost.

d. Važno je odabrati bivše nasilne ekstremiste sa odgovarajućim kvalitetima i sposobnostima da rade sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.

Žrtve

164. Postoje različiti načini da se žrtve ekstremističkog nasilja i terorističkih napada uključe u intervencije rehabilitacije i vraćanja u prvobitno stanje nasilnih ekstremističkih počinitelja krivičnih djela i samih žrtava. Osjetljivost u vezi sa uključivanjem žrtava ne može biti pre naglašena. Mnoge žrtve su traumatizirane događajima kojima su oni ili njihove voljene osobe bili izloženi. Pažljivo odabiranje onoga ko je spreman i emocionalno u stanju da svjedoči ili se čak susretne sa počiniteljem krivičnog djela od velike je važnosti.

165. Različiti načini na koje žrtve (ili njihove priče) mogu biti uključene u intervencije:

a. U ličnim susretima između počinitelja krivičnih djela i žrtava. Ovo može biti u formi susreta jedan na jedan sa prisutnim posrednikom/savjetnikom ili u ambijentu grupe gdje jedna ili više žrtava razgovara sa više počinitelja krivičnih djela. Lični susreti iziskuju dosta vremena za dugu i pažljivu pripremu. Treba da postoje 'sigurne riječi' koje žrtve mogu koristiti da pokažu kako žele da prekinu susret i ne bi trebalo biti nikakvog pritiska da se postigne cilj (npr. oprostaj, slaganje i razumijevanje);

b. Pomoću videa, snimljenih ili napisanih priča u kojima žrtve pričaju svoju priču. U ovom slučaju interakcija sa žrtvom nije moguća ali može pružiti drugačiju perspektivu nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela i manje je konfrontirajuće za žrtvu;

c. Pomoću priča i igranja uloge koje koriste iskusni stručnjaci ovo se koristi u intervencijama retroaktivne pravde gdje fokus leži na šteti koju je učinilo nasilje a ne na samom počinitelju krivičnih djela ili na ideologiji.

166. Pristup restorativne pravde se može primijeniti u slučajevima nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Kako ističe Evropski forum za restorativnu pravdu, „restorativna pravda” se vidi kao *širi pristup usmjeren ka nadoknadi, koliko je to moguće, štete koju je prouzrokovalo krivično djelo ili drugi prekršaji*. Ključni element retroaktivne pravde je aktivno učešće žrtve, počinitelja krivičnih djela i po mogućnosti drugih strana kao što je zajednica. Postoje različite forme praksi retroaktivne pravde koje se uspješno koriste u nekim zemljama.

Ključne tačke:

- Biti svjestan i nastojati minimizirati mogućnost pojave pristrasnosti i predrasuda zbog faktora kao što su profil ovog problema, reputacijski rizik i uticaj vanjskih događaja, kao što su teroristički napadi, na donošenje odluka.
- Biti svjestan i osjetljiv na vanjske događaje koji mogu uticati na pojedinačno učešće u odlučivanju o intervencijama i povlačenju, itd. i, slično tome, na događaje u zatvoru koji mogu imati domino-efekat u zajednici.
- Procesi koim se osigurava da se porijeklo porodice, prijatelja i članova lokalne zajednice može adekvatno provjeriti i da predmetne osobe znaju da je riječ o provjeri.
- Održavati primjeren kontakt između članova porodice i nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela koji stavlja u ravnotežu ljudska prava i elemente bezbjednosti čak i onda kada su članovi porodice također lišeni slobode.
- Jasni procesi za to kako porodica, prijatelji ili NVO mogu doprinijeti radu na intervencijama i odvratanju i odustajanju.
- Politika i procesi kojim se utvrđuju i pojašnjavaju uloge i odgovornosti vladinih i nevladinih stručnjaka u radu na intervencijama.
- Angažovati niz različitih osoba (iz nevladinih organizacija, vjerske predstavnike, mentore, bivše nasilne ekstremiste i žrtve) da vrše intervencije na osnovu transparentnih vještina i sposobnosti vezanih za efikasan rad sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.
- Biti otvoren za rad na inovativan način, koristeći civilno društvo, porodice, kolege, bivše počinitelje krivičnih djela jer to pomaže u reintegraciji u društvo odnosno u prihvatanju unutar društva.

Reference / dodatna literatura:

- RAN Collection of Approaches and Practices;
- RAN EXIT Outline for Interventions of Deradicalisation from Involvement of Violent Extremism, London 15-16 March 2016;
- Countering Violent Extremism: Challenges and Opportunities for Families, the Quilliam foundation (April 2016);
- Website European Forum for Restorative Justice;
- EuroPris Radicalisation Expert Group- Prison Chaplaincy and Deradicalisation (2016);
- Conference report: Criminal Justice Platform Europe, Radicalisation and Violent Extremism - Barcelona 26th April 2016;
- Marsden, S.V (2015): Conceptualising ‘success’ with those convicted of terrorism offences: Aims, methods, and barriers to reintegration, Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, DOI: 10.1080/19434472.2014.1001421.
- UN Office on Drugs and Crime (2016): Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, poglavlje 1; dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf.

POGLAVLJE 7: IZGRADNJA KAPACITETA U ZATVORU I PROBACIJI

Uvod

167. Da bi se mogle implementirati prakse predložene u prethodnim poglavljima, bitno je ulagati u izgradnju kapaciteta unutar kazneno-popravnog sistema. Mada je kompletna transformacija zatvorskog i probacijskog sistema veoma kompleksna, malim koracima i postepenim promjenama se mogu napraviti značajne pozitivne promjene. Postoji velika raznovrsnost u zatvorskom i probacijskom sistemu u evropskim zemljama, i u smislu izgradnje kapaciteta u ovim institucijama ne postoji univerzalna strategija ili program. Jačanje temelja zatvorskih i probacijskih službi često je preduslov za implementaciju uspješnih ciljanih programa kojima se prevenira i suzbija radikalizacija.

Isplativost

168. U smislu izgradnje kapaciteta, finansijska sredstva su često prvi problem sa kojim se treba pozabaviti. Finansijski okviri i finansijske prilike razlikuju se u svakoj državi članici. Ipak, efikasne mjere, kao što su interakcije na relaciji osoblje-počinitelj krivičnih djela, ne moraju biti skupe.

169. Važno je istaći da iako je korisno primijeniti određene pristupe sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela, postojeće strukture koje dobro rade sa bandama ili organizovanim kriminalnim grupama mogu biti veoma efikasne i uspješno se primijeniti na ovu ciljanu grupu.

170. Prvi korak u izgradnji kapaciteta je mapiranje aktivnosti koje već postoje. Ovo uključuje određivanje statusa osposobljenosti osoblja u oblasti radikalizacije i ekstremizma, utvrđivanje da li postoje određeni procesi koji se bave ovim pitanjem, i ispitivanje da li postoje procesi na suzbijanju ekstremizma. Istraživanje takođe može utvrditi da li osoblje izvještava o znacima radikalizacije i da li postoji sistem koji se bavi ovim izvještajima. Mapiranje aktivnosti će pružiti pregled aktivnosti koje se dešavaju i utvrditi svaki propust. Mogu se sagledati trenutne aktivnosti i donositi odluke u smislu prioriteta za određivanje novih aktivnosti i procesa. U evropskim zemljama, grupa nasilnih počinitelja krivičnih djela je veoma mala u smislu apsolutnih brojeva i relativna je u odnosu na cjelokupnu populaciju počinitelja krivičnih djela. Aktivnosti i intervencije za ovu populaciju treba da budu proporcionalne brojkama i riziku koje predstavljaju počinitelji krivičnih djela.

171. Postoje potencijalni finansijski pored vladinih organa. Evropski programi imaju osigurana sredstva na raspolaganju kojima se podržava razvoj obuka, pruža podrška ili provode istraživanja ili kojima se realiziraju intervencije.

Relevantne vještine i kompetencije

172. Trenutno se i dalje razvija znanje o konkretnim sposobnostima, kvalitetima i vještinama stručnih osoba koje mogu biti efikasne u radu sa ovom grupom. Izvjesno je da su opće sposobnosti i kvalitete osoblja, koji se čine djelotvornim u provedbi drugih programa o ponašanju počinitelja krivičnih djela, isto tako relevantne za ovu grupu. Značajne vještine koje profesionalne osobe koje vrše intervencije trebaju posjedovati uključuju sposobnost da razviju saradnički odnos sa počiniteljem krivičnih djela, da mogu modelirati prosocijalno ponašanje i da se suprotstave problematičnom razmišljanju na stimulativan način a ne konfrontacijom.

173. Proistekla saznanja ukazuju da određeni konkretni kvaliteti i sposobnosti mogu biti naročito važni u radu sa ovom grupom. Oni uključuju:

- a. Oblikovanje anti-ekstremističkih stavova i ponašanja, npr. fleksibilan, saradnički, suosjećajan i osjetljiv na vrijednosti, uvjerenja i porijeklo drugih;
- b. Usvajanje stila koji je otporan, saradnički, suosjećajan i osjetljiv na vrijednosti, uvjerenja i porijeklo drugih (osjetljiv na identitet);
- c. Sposobnost da se angažuju pojedinci na ličnom a ne na političkom ili akademskom nivou;
- d. Sposobnost da se osnaže osobe i da preispitaju i da poduzmu korake u promjeni svog odnosa sa ekstremističkom grupom, ciljem ili ideologijom;
- e. Da budete samouvjereni i kompetentni da raspravljate o pitanjima koja se odnose na traženje političke promjene i ljudska prava (kao što je sloboda izražavanja) a da pri tome prepoznajete i u to ste sigurni kada su ponašanja kojima se dovodi do promjene problematična i opravdavaju intervenciju.

Obuka osoblja

174. I u pogledu rehabilitacije i u pogledu sigurnosti, osoblje predstavlja ključni elemenat u postupanju sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela. Ulaganje u razvijanje osnovnog i specijalističkog znanja i sposobnosti osoblja je bitno u izgradnji kapaciteta. U toku obuka osoblja potrebno je istaći značaj dinamičnog obezbjeđenja i ciljane primjene trenutnog znanja i sposobnosti. Zapošljavanje raznolikog osoblja (u smislu jezika, religije, kulture, spola, etničkog porijekla) je značajno za razmišljanje i razmatranje raznolikosti u populaciji počinitelja krivičnih djela.

175. U smislu obuke, različite programe obuke treba ponuditi različitim grupama osoblja:

- a. Općenito, osoblje bi trebalo da se obuči (ili u okviru osnovnog programa obuke ili edukacije osoblja ili uz osnovnu obuku osoblja) u oblasti kulturne osjetljivosti, tolerancije i nediskriminatornog ponašanja;
- b. Preporučuje se da se cijelom osoblju održi opća obuka o podizanju nivoa svijesti o radikalizaciji uključujući osnovne tehnike identifikacije. Ovaj paket obuke bi trebalo da se sastoji od:
 - Općeg znanja o pojavi radikalizacije i zašto je ovo problem u zatvorskom i probacijskom kontekstu a i za same članove osoblja;
 - Informacija u vezi sa definicijama koje se koriste unutar relevantne države članice i kako koristiti ove termine;
 - Općeg znanja o različitim ideologijama i ekstremističkim pogledima na svijet;
 - Općeg znanja o slikama, simbolima, riječima/frazama, sloganima i drugim vidljivim ili verbalnim izrazima koji se odnose na ove ideologije;
 - Informacija u vezi sa razlikom između umjerenog vjerskog ponašanja i naznaka radikalizacije;
 - Pokazatelja specifičnog ili devijantnog ponašanja koje može ukazivati na radikalizaciju;
 - Izučavanja slučaja u cilju razumijevanja različitih scenarija i situacija da bi se praktikovale adekvatne reakcije na ove situacije;
 - Informacija o propisima i procesima kojih se treba pridržavati kada se primjete radikalizacija i/ili ekstremistička ponašanja, uključujući profesionalni mandat člana osoblja, linije izvještavanja i procese za dobijanje povratnih informacija nakon podnošenja izvještaja;
 - Informacija o pristupima koje osoblje može primijeniti u svojim svakodnevnim ulogama u pružanju podrške počinitelju krivičnih djela da razviju otpornost na nasilni ekstremizam.

176. Za posebno odabrano osoblje kao što su stručnjaci koji rade u posebnim jedinicama, (psiholozi, vođe timova, ostali) i koji će raditi direktno sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela, potrebno je obezbijediti dodatnu obuku koja se odnosi na ulogu i iskustvo tih stručnjaka. Obuka treba da sadrži:

- Temeljito znanje o različitim ideologijama, grupama i ciljevima;
- Opće i ciljane intervencije;
- Kako prezentirati i na ispravan način tumačiti pristupe procjene rizika naročito u vezi sa nasilnim ekstremizmom;
- Razmjena informacija i korištenje odgovarajućih struktura za razmjenu informacija/izvještavanje;
- Tehnike koje se mogu primijeniti u teškim razgovorima da bi se omogućilo odvrćanje i deradikalizacija;
- Razvoj dodatnih vještina za angažman;
- Izvršavanje posebnih intervencija na deradikalizaciji i odvrćanju.

Obuka osoba koje vrše intervencije i procjene

177. Svako ko izvršava intervencije kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela treba da ima pristup dodatnim nivoima uprave, podrške i nadzora da bi izvršili specijalizirane intervencije koje su neophodne kod nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela. Kao i sa drugim programima za sprečavanje prestupničkog ponašanja, efikasne intervencije su one koje se dobro vode, izvršavaju onako kako je bila namjera i obezbjeđuju odgovarajuće nivoe podrške i supervizije. Međutim, postoji određeni broj razloga zašto je osobama koje vrše intervencije u sprečavanju ekstremizma potrebno dodatno rukovođenje, podrška i nadzor:

- a. Osobe koje vrše intervencije, na temelju svojih uloga, mogu postati mete za uslovljavanja, manipulaciju, korupciju i zastrašivanje.

- b. S obzirom na to da se intervencije mogu konkretnije fokusirati na pomaganje pojedincima da ponovo razmotre odnose, granice radnih odnosa se trebaju jasnije definisati i kontrolisati.
- c. Kako je naše znanje o efikasnim intervencijama kod ove grupe manje potkrijepljeno, osobe koje vrše intervencije mogu imati više profesionalne slobode u granicama zakona a koji mogu tražiti i veću podršku i nadzor u nastojanju i ostvarivanju zacrtanih rezultata.
- d. Stručnjaci mogu smatrati da je teže graditi praktična iskustva u radu sa takvim pojedincima, s obzirom na to da nema mnogo ovih pojedinaca u zatvorima ili na probaciji.
- e. Stručnjaci se mogu posmatrati kao članovi 'vanjske grupe' od strane počinitelja krivičnih djela što može nositi i izazove i mogućnosti ali koje u svakom slučaju traži blisku podršku i nadzor.

Jačanje osoblja

178. Radikalizacija i nasilni ekstremizam se često nalaze visoko na listi političkih i organizacionih prioriteta. Usljed toga, članovi osoblja bi mogli osjetiti pritisak i nesigurnost zbog njihovih nadležnosti da rade sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela. Važno je zadržati samopouzdanje osoblje koje ima vještine i znanje u postupanju sa ovim počiniteljima krivičnih djela. Pored toga, njima se trebaju omogućiti načini (kao što je opisano u gornjem odjeljku o obuci) da poboljšaju svoje znanje i vještine.

179. Rad sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela može biti veoma intenzivan posao pošto oni mogu izvršiti psihološki pritisak na članove osoblja. Neki nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela mogu biti u centru pažnje što stavlja ponašanje i odluke osoblja pod strogi nadzor. Dobri sistemi podrške za osoblje koje se bavi nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela su značajni. Ova podrška može uključiti:

- Izvještavanje o obavljenom zadatku.
- Savladavanje stresa.
- Mentorstvo (npr. od kolega članova osoblja ili vanjskih mentora).
- Kreiranje sigurnosne mreže (jasne procedure, rezervne opcije i uprava koja pruža podršku).

Kreiranje saradnje i znanja, zajedničke mreže

180. Stvaranje lokalnih, domaćih i međunarodnih mreža kojima se znanje razmjenjuje između kreatora politika, istraživača i stručnjaka može dati dodatnu vrijednost u smislu izgradnje kapaciteta.

- Primjeri evropskih mreža: Vijeće Evrope [Komitet eksperata za terorizam (CODEXTER), Vijeće za penološku saradnju (PCCP)]; Mreža podizanja svijesti o radikalizaciji (RAN); Evropska organizacija zatvora i službe kazneno-popravnih ustanova (EuroPris); Konfederacija evropske probacije (CEP); Evropska platforma za restorativnu pravdu (EPRJ).
- Primjeri međunarodnih mreža: Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC) i Globalni forum o protuterorističkim mjerama (GCTF).

181. Od suštinske važnosti je potreba za pojačanom komunikacijom između zemalja i njenih agencija. Uspjeh kontrole i procjene nasilnih ekstremista i radikaliziranih počinitelja krivičnih djela zavisi od pravovremene razmjene informacija između i unutar agencija i unutar i između zemalja. Nasilni ekstremizam se ne zaustavlja na državnim granicama, a bezbjednost i zatvorske zajednice i zajednica u kojima ekstremisti žive ovisi o potpunoj razmjeni odgovarajućih informacija o pojedincima koji mogu predstavljati prijetnju jednom ili mnogim državama. Razmjena takvih informacija je od ključne važnosti za zaštitu i bezbjednost građana u mnogim zemljama u kojima se bivši zatvorenik ili osoba na uvjetnoj slobodi može kretati bez problema.

Istraživanja i evaluacija

182. Postoji potreba za većim ulaganjem vladinih agencija i međunarodnih tijela u istraživanja koja se odnose na (1) pojačanu provjeru valjanosti raspoloživih protokola za procjenu rizika od nasilnog ekstremizma (2) utvrđivanje efikasnosti i optimalnih principa programa odvratanja i deradikalizacije, (3) pribavljanje informacija o efikasnosti programa za prevenciju radikalizacije, (4) istraživanje i izvještavanje o optimalnim strategijama primijenjenim u uspješnim reintegracijama bivših nasilnih ekstremista.

183. Ulaganja u istraživanja su od suštinske važnosti za dobijanje više informacija zasnovanih na dokazima o programima odvratanja, povlačenja i deradikalizacije koji daju najbolje rezultate. Programi rehabilitacije u zatvorima iziskuju čvrstu ocjenu da bi se poboljšala efikasnost i obezbijedile najbolje mogućnosti za počinitelje krivičnih djela da odustanu od nasilnog ekstremizma i da se ponovo uključe u civilno

društvo nakon izlaska iz zatvora. To zahtijeva spremnost zatvora da budu otvoreni i transparentni u svojim pristupima i spremnost da modificiraju svoje programe na osnovu novih istraživanja i ocjena rezultata.

184. Postoji potreba za međudržavnom saradnjom i osnivanjem multinacionalne baze podataka za protokole procjene rizika i utvrđivanje podataka o rezultatima programa intervencije kod nasilnog ekstremizma. Prošireno znanje o nasilnom ekstremizmu i metode pristupa riziku i prijatni koju predstavljaju oslobođeni zatvorenici i oni koji su na probaciji ili su zadržani u pritvoru ovisi o razrađivanju više naučnih podataka. Nasilni ekstremizam je problem kojem se daje mala vrijednost uprkos njegovoj katastrofičnoj prirodi i žrtvama koje su rezultat terorističkih napada. Zemlje ulažu napore da formiraju baze podataka za prikupljanje informacija koje će pružiti više saznanja o efikasnim protokolima i rukovođenju. Da bi ove inicijative bile uspješne one trebaju podršku. Postoje pitanja vezana za domaću zaštitu podataka koja mogu uticati na međudržavnu saradnju. Postoji hitna potreba za takvom saradnjom i zajedničkim radom.

185. Postoji potreba za istraživanjima koja se odnose na politiku i koja se zasnivaju na dokazima koja podržavaju kontrolu zatvorenika u ambijentu kazneno-popravne ustanove i nakon puštanja na slobodu ili probaciju. Ovo će uključiti pojavu boraca na stranim ratištima što je danas krivično djelo u mnogim pravosudnim sistemima.

Komunikacija i mediji

186. Potrebno je utvrditi jasnu i definisanu strategiju za cjelokupnu komunikaciju između zatvorskih službenika i osoblja sa medijima ili sa širom javnosti. Strategija i politika komunikacija treba da budu osjetljive na pitanja povjerljivosti informacija koja se odnose na počinitelje krivičnih djela i osoblje. Ove ustanovljene strategije i procedure za pristup medijima i za prenos informacija za vrijeme krize i u situacijama koje nisu hitne treba da se prenesu cijelom osoblju. Osoblju ne bi trebalo biti dopušteno da prenosi bilo kakvu informaciju vezanu za počinitelje krivičnih djela putem društvenih medija ili drugih neformalnih metoda a identitet stručnjaka koji rade sa nasilnim počiniteljima krivičnih djela trebao bi biti zaštićen.

187. Što se tiče nasilnih ekstremnih i terorističkih počinitelja krivičnih djela, i zatvor i probacija treba da budu oprezni jer su neki slučajevi veoma osjetljivi na medije. Putem brojnih sredstava komunikacije (naročito interneta), i počinitelj krivičnih djela i njegov/njen advokat, porodica i prijatelji mogu komunicirati sa medijima o okolnostima koje se odnose na zatvor ili uslovnu kaznu. Opća strategija komunikacije bi trebalo da uzme u obzir prirodu ovih slučajeva koji se često pojavljuju u javnosti. Osoblje bi trebalo da zna - da za razliku od većine drugih počinitelja krivičnih djela - grupe u zajednici mogu aktivno nastojati da koriste okolnosti nasilnih ekstremnih počinitelja krivičnih djela (u zatvoru i na probaciji) da bi promovirali cilj za koji se bore i pravili probleme domaćim organima. Takve grupe mogu iskoristiti za svoje sopstvene ciljeve način na koji se ovakvi počinitelji krivičnih djela tretiraju (naročito) u zatvoru. Vršenje uticaja na komunikaciju da bi se izazvala politička promjena je značajno sredstvo koje koriste ekstremističke grupe a osoblje mora uvijek biti na oprezu po pitanju planova takvih grupa i radi toga kako se svaka komunikacija sa širom zajednicom može izmanipulisati. Osoblje treba da preduzme korake da smanji zloupotrebu informacija, na primjer, koordinacijom komunikacija o konkretnim pitanjima putem glavnog ureda za štampu, proaktivnim objavljivanjem informacija o politikama i procedurama (a ne samo reaktivnim) i predviđanjem na koji način bi informacije mogle biti iskorištene ako se prenesu bez dužne pažnje i brige. Potrebno je redovno raditi sa medijima da bi se osiguralo otklanjanje sumnji javnosti i razumijevanje.

Ključne tačke:

- Upotrijebiti postojeće strukture, sposobnosti i sredstva da bi se izgradio pristup postupanju sa nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela (naročito ako su sredstva ograničena).
- Obezbijediti odgovarajuću obuku za osoblje u smislu svjesnosti o pokazateljima procesa nasilnog ekstremizma i radikalizacije prema nasilju.
- Obezbijediti stručnu obuku za osoblje koje se direktno bavi nasilnim ekstremnim počiniteljima krivičnih djela.
- Osigurati da politika kadrovskog popunjavanja unapređuje raznolikost u smislu etničkog porijekla, jezika, spola, religije i kulture.
- Obezbijediti odgovarajuće strukture za obuku, rukovođenje i nadzor koje će podržavati stručnjake u vršenju intervencija (uključujući socijalne radnike, edukatore, psihologe, vjerske predstavnike).

- Povezati se sa mrežama na domaćem i međunarodnom nivou kako bi se pojačala osnova relevantnog znanja i poznavanje najboljih praksi kod zatvorskog i probacijskog osoblja.
- Preporučuje se ulaganje u istraživanja i evaluaciju a da se pri tome osigura zaštita identiteta onih koji se istražuju.
- Poželjno je kreirati jasna pravila za komunikaciju sa medijima i rad da bi se dobila podrška javnosti.
- Nasilne ekstremne počinitelje krivičnih djela treba uključiti i pratiti u mreži saradnje sa drugim agencijama kao što su policija, obavještajne službe i drugim odgovarajućim stručnjacima koji imaju zajednički jezik, informacije i razumijevanje.
- Osoblje treba da u potpunosti razumije konkretna i jasna pitanja koja nasilni ekstremni počinitelji krivičnih djela mogu izložiti i kako se treba koristiti nadzor da se ista razmotre i kontrolišu.
- Osoblje treba razmatrati posebna pitanja koja su možda značajnija kod ove grupe počinitelja krivičnih djela, kao što je kontrola uslovljavanja, uspostavljanje granica i oblikovanje ponašanja koje osporava i podrija stereotipne percepcije.
- Potrebno je izraditi strategije i procese koji mogu pomoći osoblju u direktnom kontaktu sa ovim počiniocima da traže podršku od agencija i organizacija u zajednici da se dopusti počiniocima krivičnih djela pristup osnovnim potrebama i širim mogućnostima koje mogu unaprijediti povlačenje i odustajanje od činjenja krivičnih djela.

Reference / dodatna literatura:

- McGreevy, G. (2013) 'Probation and the role of public relations' *Irish probation Journal* vol 10.
- RAN Collection of Approaches and Practices, chapter Training Support: DGs - Migration and Home Affairs - What we do - ...RAN best practices collection - Ran-awareness-raising
- Soriano, M.R.T. (2014). Prison policy as an anti-terrorist tool: Lessons from Spain. In A.Silke (ed) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. Oxon: Routledge.
- UN Office on Drugs and Crime (2016): Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons, poglavlje 1; dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf.